

Filatelistengroep
HET BALTISCHE GEBIED

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Lidmaatschap

Digitaal € 20,00 per jaar.
Nederland € 30,00 per jaar.
Buitenland € 35,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 3513484
voorzitter@hetbaltischegebied.nl

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Nederlandlaan 42
2711 JA Zoetermeer
tel. 06 53171208
secretaris@hetbaltischegebied.nl
penningmeester@hetbaltischegebied.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. 0346 574418
redactie@hetbaltischegebied.nl

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
Tel. 030 6950735
bibliotheek@hetbaltischegebied.nl

Erelid

A.C. de Bruin

Bankgegevens

IBAN: NL95INGB0003243251
BIC: INGBNL2A
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 Verslag 65^e bijeenkomst 27 september 2014**
Olav Petri
- 4 Post uit Liepāja, Libau, Либава 2**
Jan Kaptein
- 16 Een briefkaart naar Palestina**
Olav Petri
- 20 De postgeschiedenis van de nooduitgave in Libau, 1919**
Victor Coenen
- 25 Vals met vragen**
Joop van Heeswijk
- 26 Het begin van de postverbindingen van Sovjet-Rusland
naar Estland en Letland**
Alexander Epstein
- 34 Enerzijds en anderzijds, de laatste en de eerste. Of: op de
randen van plaats en tijd**
Ruud van Wijnen
- 45 Terugkomen op**
Jan Kaptein
- 46 Voor u gelezen**
Joop van Heeswijk, Jan Kaptein, Olav Petri

Bijeenkomst: 26 september 2015 in Geldermalsen

Bij de voorplaat:

Voorzijde van een toeristische folder over Liepāja uit 1927.

In dit nummer van ons blad vindt u diverse bijdragen over de Letse havenstad.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

In het weekeinde na de carnaval bezocht ik in Hennef de jaarlijkse bijeenkomst van de “Letten”, nauwkeuriger gezegd: het 25. Jahrestreffen der Forschungsgemeinschaft Lettland im BDPh eV. Vanaf vrijdagmiddag tot en met zondagmorgen onderduiken in de Letse filatelie.

Wie onze eigen bijeenkomsten in Geldermalsen kent kan zich wel voorstellen hoe dat toegaat: goede vrienden en bekenden weerzien, bijpraten, “postzegelen” in de hoop iets moois te vinden en vergaderen. Op een bijtafel vanaf de namiddag heerlijke koek en ’s avonds bij de nazit bier en wijn. Allemaal heel genoeglijk en als vanouds, maar niet voor eeuwig.

Tijdens de laatste bijeenkomsten in Geldermalsen hebben we met elkaar gesproken over de toekomst van Het Baltische Gebied, over het wel en wee van onze vereniging.

De weeën: het ledenaantal neemt geleidelijk af, we vergrijzen en worden ouder, de inkomsten lopen terug en de kar kan door steeds minder leden getrokken worden. We hebben een aantal maatregelen genomen om onze kas op orde te houden en we kunnen nog wel even door op de ingeslagen weg. Denken we.

Bij onze drie Duitse zusterverenigingen zijn dezelfde ontwikkelingen aan

de gang en ook bij hen is duidelijk geworden dat de bakens verzet moeten worden. Afzonderlijk hebben de drie verenigingen (de “Letten”, de “Esten” en de “Litouwers”) binnen niet al te lange tijd geen bestaansrecht meer. Te meer daar vele verzamelaars lid zijn van meer dan één vereniging. Zo goed als alle leden zien de noodzaak tot fusie, “Verschmelzung” in prachtig Duits.

Dat proces is momenteel in volle gang, waarbij de Arge Estland en de Forschungsgemeinschaft Litauen het voortouw hebben genomen omdat ze dezelfde verenigingsstructuur hebben en daarmee het eenvoudigst kunnen opgaan in een nieuwe vereniging; de “Arbeitsgemeinschaft Baltikum”. De “Letten” kunnen zich daarbij individueel aansluiten en hun eigen vereniging opheffen.

Daarmee krijgen de komende bijeenkomsten van onze Duitse vrienden een bijzonder karakter: nostalgie en perspectief zullen hand in hand gaan als definitief besloten gaat worden tot opheffen van het bestaande en het stichten van iets nieuws. Ik kan hen verzekeren dat drie-in-één de moeite meer dan waard is, nog los van de noodzaak.

We volgen de ontwikkelingen bij de Duitse verenigingen met interesse en uw Bestuur vraagt zich zachtjes en hardop af hoe we kunnen meedenken, afstemmen en samenwerken. En wel-

licht ooit met elkaar opgaan in één Europese vereniging, waarbij de afdeling Nederland elkaar met albums, sigaren en jonge jenever ontmoet in de herenkamer van een genoeglijk restaurant (vrij naar Olav).

In dat kader trekken eind maart Ruud van Wijnen en Olav Petri naar een “Redaktionskonferenz” in Barsinghausen in de buurt van Hannover om met onze Duitse vrienden te overleggen hoe we kunnen samenwerken bij de vormgeving van onze bladen en websites. Met de mogelijkheid van een apart digitaal lidmaatschap loopt Het Baltische Gebied voorop.

Ondertussen leest u nu in ons 66ste blad. Daarin twee bijdragen over Liepāja: onze eigen Jan gaat verder waar hij gebleven was en gastschrijver Victor Coenen vertelt over de nooduitgave van 1919. Ook Alexander Epstein is weer van de partij met een boeiende bijdrage over de vroege postverbindingen tussen Sovjet-Rusland en Estland en Letland. Rest mij dank aan Olav Petri en Joop van Heeswijk voor hun bijdragen aan dit blad, zowel zicht- en leesbaar als verborgen.

Olav Petri

Helaas moet Ruud meedelen dat twee leden overleden zijn, Chris Koch en Jan Möhlman. Reden om een minuut stilte in acht te nemen.

We komen tot een discussie over de toekomst, de ontwikkelingen van onze vereniging en onze zusterverenigingen in Duitsland.

Penningmeester Hans Pijpers meldt dat ongeveer een derde van onze leden de digitale versie van ons blad wil, de rest wil papier, de duurdere versie. We hebben momenteel 62 betalende leden. We hebben met Thomas Löffering een goede verzendmogelijkheid in Duitsland, het uitdelen hier ter plekke levert ons ook een besparing op. Digitale versies, hoe groot ook, kosten ons niets. Nodig zijn alleen auteurs en de meesterhand van Jan Kaptein die met kennis van zaken een mooi blad aflevert. Drukkosten zijn tegenwoordig niet duurder dan wanneer je zoals vroeger in het via via wezen op kantoor of school laat drukken.

Het Bestuur heeft het voornemen om aan te sluiten bij de ontwikkelingen in Duitsland en tot nauwe samenwerking te komen, bijvoorbeeld door een gezamenlijk blad uit te geven. Engelse samenvattingen van enige omvang zijn mogelijk, een blad met voor ons een eigen segment van omvang enz. Thomas legt uit hoe in Duitsland formeel en juridisch correct de drie Arge's stap voor stap tot samenwerking komen. Er zijn mensen die het liever bij het oude houden, maar algemeen is men van mening dat we realistisch moeten zijn en slagvaardiger moeten worden. Er komt uiteindelijk eind in 2015 één vereniging, Baltikum, waar een buitenlandse vereniging op diverse manieren, in diverse gradaties kan aansluiten. Er komt dan iets gezamenlijks in bijvoorbeeld Siegburg bij Keulen, terwijl er tevens de gebruikelijke samenkomsten kunnen zijn in Soest enz.

Voorzitter Ruud van Wijnen kon 13 leden verwelkomen, er waren 3 afmeldingen. Unaniem wordt Ton van Velzen gekozen tot bankier van één dag.

Afb. 1

Aangetekende brief van RIGA naar MÜNCHEN, verzonden op 30 december 1918, twee dagen na de opening van het Letse postkantoor.

In ons blad komt een voorstel van het Bestuur. Uiteraard moet HBG formeel besluiten of, hoe en in welke mate wij gaan samenwerken en vanaf wanneer. Conclusie: er komt voor HBG een formeel voorstel.

Thomas deelt mee dat in Estland onderwijs met steun van de nieuwe filatelistische vereniging op scholen actief is, men verspreidt de nieuwe plaatfouten catalogus enz. en wil aansluiten bij de landelijke tendens om veel te doen met thematisch verzamelen, waar trouwens ook de vaderlandse geschiedenis en cultuur onder vallen. Lof!!!

Ruud houdt een lezing over poststukken, gepost zo dicht mogelijk op data waarop er iets verandert (afb. 1), een stad wordt van Duits opeens Lets, dan weer bolsjewistisch, dan weer Lets. Hij toont via een hand-out prachtige stukken en er volgt een levendig

samen kijken, vragen, spreken over het getoonde. Wordt vervolgd!

Veiling

Na de lunch volgde de traditionele improvisatieveiling die wordt geleid door de voorzitter die er in slaagt bijna alle meegebrachte kavels een nieuwe eigenaar te geven. Poststukken, literatuur, bijna alles vond zijn weg.

We verlaten het met zorg gastvrij geleide gebouw in Geldermalsen na nog levendig gezegd te hebben.

Data 2015: 21 maart en 26 september in Geldermalsen.

POST UIT LIEPĀJA, LIBAU, ЛИБАВА [LIBAVA] 2

Jan Kaptein,

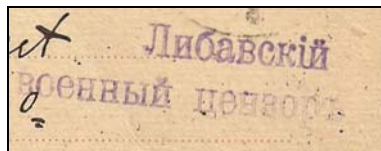
De Letse stad Liepāja is tijdens de Eerste Wereldoorlog bezet door Duitsland en dan wordt weer de oude naam Libau gebruikt.

Ook over Libau in de Eerste wereldoorlog is in onze HBG-bibliotheek veel informatie te vinden: een hele artikelenreeks in het tijdschrift 'Postgebiet Ob. Ost'.

Aanleiding om weer in de literatuur te duiken was een aantal fraaie kaarten, verzonden als veldpost in de Eerste Wereldoorlog.

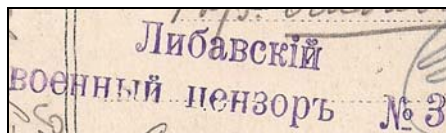
Liepāja werd in de Eerste Wereldoorlog bezet, maar voordat het zover was, werd er nog post verzonden, die door de Russische censuur moest worden gecontroleerd. Met het uitbreken van de Eerste wereldoorlog werd in Rusland de oorlogscensuur ingevoerd voor plaatsen in het frontgebied.

De kaart vanuit Либава [Libava] naar Stockholm (afb. 1) heeft het censurstempel van Либавский военный цензор.

Jakimovs laat in een artikel twee censurstempels van Либава zien: met Nr. 2 en met Nr. 3 in het stempel (lit. 1). De bijbehorende data zijn: Nr. 2 (26.09.14 – 12.04.15) en Nr. 3 (10.10.14 – 05.11.14). Het stempel op deze kaart uit Либава [Libava] is helaas wat onduidelijk.

Een duidelijk stempel van oorlogscensuur nr. 3 in Либава [Libava] staat op de kaart uit Rutzau naar Либава [Libava] (afb. 2).

Afb. 2b (100 %)

Zoals we in het artikel over Liepāja in HBG 65 gezien hebben was Liepāja in de tsarentijd al een belangrijke oorlogshaven.

Afb. 1 (81 %)

Afb. 2a (81 %) (collectie Ruud van Wijnen)
Kaart van Rutzau naar ЛИБАВА [Libava].

Veel informatie over de Duitse bezeten van Liepāja is te vinden in een artikelenreeks van W.D. Röttger in het blad Postgebiet Ob. Ost (**lit. 2**). Voor het voorjaarsoffensief van 1915 werd op 3 mei 1915 een leger samengesteld in Memel:

- De staf van de 3^e Kavallerie-Brigade
- Kürassier-Regiment 2
- Ulanen-Regiment 9
- 2 Landsturmataljons
- Een batterij veldkanonnen en zware mortieren

De leiding had de bevelhebber van de 3 Kavallerie-Brigade, Oberst von Schulenberg.

Op 5 mei begon de opmars via Skuodas in Litouwen naar Priekule in het huidige Letland.

Vanuit Priekule (Duits Preekuln) begint op 7 mei de aanval op Liepāja en de stad werd dezelfde avond al voor een deel bezet. De volgende dag was heel Liepāja bezet en werd als Libau deel van het gelijknamige gouvernement.

Op poststukken zien we weer de oude Duitse naam voor de plaats: Libau

Veldpost

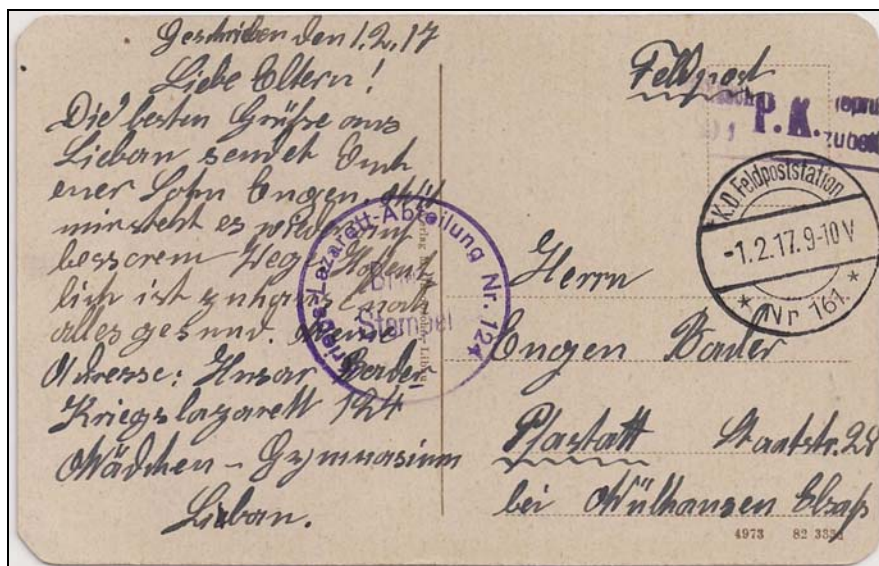
Op 16 mei 1915 werd een veldpoststation ingericht in Libau. Het veldpoststation kwam in het oude Russische postkantoor aan de Helenastraße 4, op de hoek van de Jakobstraße. Het nummer van dit veldpoststation zien we op de kaart hiernaast: nr. 168 (**afb. 3**). De verbinding met Memel werd aanvankelijk verzorgd met motorvoertuigen, maar later ook met marineschepen.

Op deze kaart zien we ook het stempel van M.E.D. 5. Dit was de een 'Militär-Eisenbahndirektionen' (MED). MED 5 is opgericht voor Litouwen, gevestigd in Vilnius (vanaf 10-10-1915, daarvoor gevestigd in Kaunas). De verschillende Militär-Eisenbahndirektionen hadden natuurlijk ook hun eigen Briefstempels op de veldpost. Er is geen echte spoorpost uit dit gebied tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar de spoorwegbouwers, de Eisenbahntruppen, hebben wel hun filatelistische sporen nagelaten (**afb. 5**). Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren de spoorwegen van groot militair belang.

Afb. 3 (84 %)

De beeldzijde van de kaart is een afbeelding van het strand bij Libau.

Afb. 4a (85 %)

Kaart, verzonden via veldpoststation nr. 161. Op de beeldzijde: 'Libau Mädchen-Gymnasium'.

Als de „Etappen-Inspektion 8“ van Tilsit naar Libau wordt verplaatst komt ook veldpoststation nr. 161 (**afb. 4**) naar Libau (21 april 1916 – 21 oktober 1917).

Een 'Etappe' is het gebied achter het front en is de verbinding tussen leger aan het front en het vaderland. Bij elk Leger hoorde een 'Etappen-Inspektion' en het geheel stond onder de General-Inspecteur des Etappen- und Eisenbahnwesens.

Afb. 4b (100 %)

Ook de veldpost viel hieronder, en verder de bevoorrading, Lazarett, etc.

De I Armeeinspektion (Danzig, Generaloberst en General-Inspekteur v. Prittwitz und Gaffron) had toezicht op het I, XVII, en XX Armeekorps, en werd gemobiliseerd als 8 Armee-Oberkommando (AOK 8). Uit de 8 Armeeinspektionen in vredes-tijd werden in het begin van de oorlog de eerste 8 Armee-Oberkommandos (AOK) gevormd. Tijdens de oorlog kwamen er 8 genummerde AOK en nog 4 met naam. De legers – ‘Armeen’ – kregen via de Armee-Oberkommandos (AOK) hun bevelen van het O.H.L., Oberste Heeresleitung. Een Armee werd gevormd uit 3 tot 6 Armeekorpsen, soms aangevuld met cavaleriedivisies of Landwehr-brigades. Verder waren er nog ‘Armeeabteilungen’, zelfstandige groepen die vaak naar hun opperbevelhebber werden genoemd.

Afb. 4d (100 %)

Om het voor de vijand lastiger te maken om te zien waar de post vandaan komt, krijgen vanaf 15 februari 1917 de veldpostkantoren stempels met nieuwe nummers (650 tot 1021). Verder werden nog inschriften gekapt, soms bleef alleen de aanduiding ‘Feldpost’ met datum over. Omdat deze ‘gekapte stempels’ toch gereconstrueerd konden worden, werden de stempels ook nog gewisseld tussen legeronderdelen. Vanaf begin 1917 komen er daarom nieuwe stempels. De nummers verdwijnen in de veldpoststempels en ze houden alleen de aanduiding ‘Deutsche Feldpost’ en 1 tot 3 sterren onderin met soms een letter. Dit zijn de ‘stomme stempels’. Op sommige kaarten is het ondanks dat toch niet moeilijk om de plaats van verzending te achterhalen.

Op de kaart hierboven (**afb. 5a**) wordt in het stempel geen veldpoststation

Afb. 4c (85 %)

Het ‘Mädchen-Gymnasium’, een Art Nouveau-gebouw, werd gebouwd in 1912, nu Staats-Gymnasium 1. Het huidige adres is Ausekļa iela 9. Veel Jugendstil gebouwen in Liepāja zijn van de architect Ludwig (of Louis) Melville. Deze architect uit Liepāja, van Engelse afkomst, ontwierp onder andere deze school op on 9, Ausekļa Straat 9; de kantoren van de Oost-Aziatische Scheepvaartmaatschappij op de Kurmajas Avenue 2/4/6; appartementsgebouw op Graudu Straat 46.

Afb. 5a (82 %)

Ansichtkaart, verzonden per veldpost vanuit Libau. Op de kaart staat ook een troepenstempel van een afdeling van de Militär-Eisenbahntruppen.

meer aangegeven, maar de verzender geeft wel bovenaan bij de gegevens over zijn legeronderdeel ‘Feldpost 161’ aan. Röttger laat een typisch gekapt stempel van veldpoststation 161 zien, gedateerd 5 november 1917. Op deze kaart is hetzelfde stempel gebruikt op

28 april 1917. De locatie van veldpoststation 161 in Libau was ‘Flughafenstation’ Libau.

Vermoedelijk is het veldpoststation met de verhuizing van de Etappen-Inspektion meegegaan naar Mitau (17 september 1917).

De veldpoststations – Feldpoststationen – waren min of meer op een vaste plaats gestationeerd en verhuisden bij uitzondering.

Behalve de ‘stationaire Feldpoststationen’ waren er ook mobiele Feldpost-expedities voor het divisieniveau.

Daarboven stonden nog ‘Feldpostämter’.

André de Bruin (lit. 3) geeft een overzicht van de Duitse veldpostkantoren in het “Postgebiet Ober Ost” en dit is op dit gebied min of meer mijn ‘Bijbel’.

Briefstempels van eenheden zijn een eindeloos verzamelgebied. Soms is het erg duidelijk: een stempel waarin Libau vermeld is: Kaiserliche Marine-Garnisonverwaltung Libau (afb. 6).

Afb. 6b (100%)

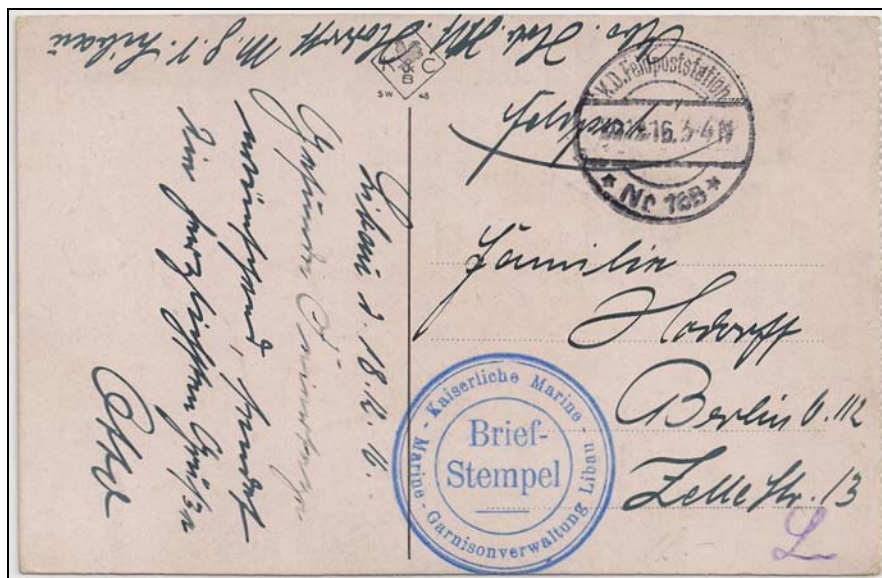
Het handboek van von Hofmann (lit. 4, p. 165) geeft de data van de stempels van veldpoststation 161 en 168 in Libau (tabel 1). Uit de tabel is duidelijk dat een collectie met een stempel van de veldpoststations 161 en 168 nog lang niet compleet is.

Tabel 1

Afb. 5b

De beeldzijde met het station van Liepāja, gebouwd in 1871. Dit gebouw is ook nu nog in gebruik als station.

Afb. 6a Ansichtkaart, verzonden als veldpost vanuit Libau.

		vanaf	tot
Veldpoststation 161 in Libau		21.04.16	21.10.17
K.D.Feldpoststation	* Nr 161 * (afb. 4)	24.04.16	08.05.17
K.D.Feldpoststation	Nr 161 a	20.04.16	04.09.17
K.D.Feldpoststation	Nr 161 b	12.12.17	
K.D.Feldpost	* b (afb. 5)	14.02.17	12.11.17
Veldpoststation 168 in Libau		17.05.15	15.06.19
K.D.Feldpoststation	* Nr 168 * (afb. 3, 6, 9)	17.05.15	04.10.19
K.D.Feldpoststation	* Nr 168 a	20.04.16	02.10.17
K.D.Feldpost		26.04.17	09.08.17
Deutsche Feldpost	* 168 *	03.03.18	19.06.19
Deutsche Feldpost	* 168 b	29.12.17	01.05.19
Deutsche Feldpost	* 168 c	26.10.17	
Deutsche Feldpost	***	14.07.19	
Deutsche Feldpost		03.05.17	
DEUTSCHE FELDPPOST	* (afb. 7)	30.03.17	19.11.18

Hiernaast een kaart met het stempel
DEUTSCHE FELDPPOST * (afb. 7).

Afb. 7c (100 %)

Hoewel vanaf begin 1917 nieuwe veldpoststempels geen nummer meer hebben, komt de kaart duidelijk uit Libau via veldpoststation Nr. 168. De schrijver besluit zijn boodschap met de opgave van het veldpoststation: 168.

Behalve de ‘stationaire Feldpoststationen’ waren er ook mobiele Feldpost-expeditionen voor het divisieniveau. Daarboven stonden nog ‘Feld-postämter’.

Met stempels van de Feldpostexpeditionen is het lastiger om te bepalen waar een poststuk vandaan is verzonden: je moet weten waar het betreffende legeronderdeel was op dat moment. De afbeelding van een kaart kan een aanwijzing zijn, maar meer ook niet.

Het handboek van von Hofmann (lit. 4, p. 175) geeft voorlopige gegevens, maar er moet nog veel uitgezocht worden.

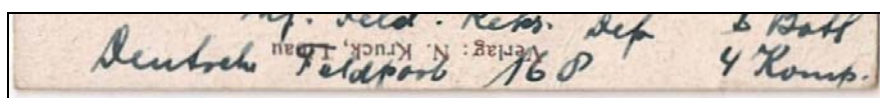
Een kaart met de afbeelding van de Lutherse Drievuldigheidskerk -1742-1758- is verzonden via de Feldpost-expedition van de 76^e Reserve Divisie, volgens von Hoffman is dit stempel gebruikt in Kurzeme tussen 30.11.15 en 02.06.16 (afb. 8).

Afb. 8b (100 %)

Afb. 7a (82 %)

Afb. 7b

In de geschreven tekst staat vermeld:

28.5.16

Dit zou – onduidelijk geschreven-
Libau kunnen zijn.

De 76° Reserve Divisie hoorde bij het XXXVIII Reserve Korps en was een onderdeel van het 10° Leger. De divisie nam deel aan de gevechten om Kaunas en Vilnius. Daarna was deze divisie gevestigd vlakbij Riga (november 1915 tot september 1916). Daarna is de divisie verplaatst naar Roemenie.

In september 1917 verzamelen zich in Libau eenheden voor de landing op Ösel. Hiermee komt ook een aantal Feldpostexpeditionen naar Libau: 42° Infanteriedivisie, 2° Radfahrerbrigade (veldpostkantoor 298) en XXIII Reservekorps. Waarschijnlijk kwam ook het veldpostkantoor van de 77° Reservedivisie naar Libau.

Op de kaart hiernaast (afb. 9), geschreven 24.3.1916, staat in de vermelding van de afzender het 8° Leger genoemd. Dit Leger had ook de naam Njemen-Armee tussen 26 mei en 30 december 1915. Het hoofdkwartier Was vanaf 4 januari 1916 gevestigd in Schaulen (Siauliai) in Litouwen en verhuisde 1 april 1916 naar Mitau (Jelgava) in Letland. Later, 15 september 1917, ging het hoofdkwartier naar Riga. Het 8° Leger deed mee aan de stellingenoorlog voor Jakobstadt (29-9-1915 tot 22-9-1917) en Riga (21-10-1915 tot 31-8-1917). Jakobstadt is het Letse Jēkabpils.

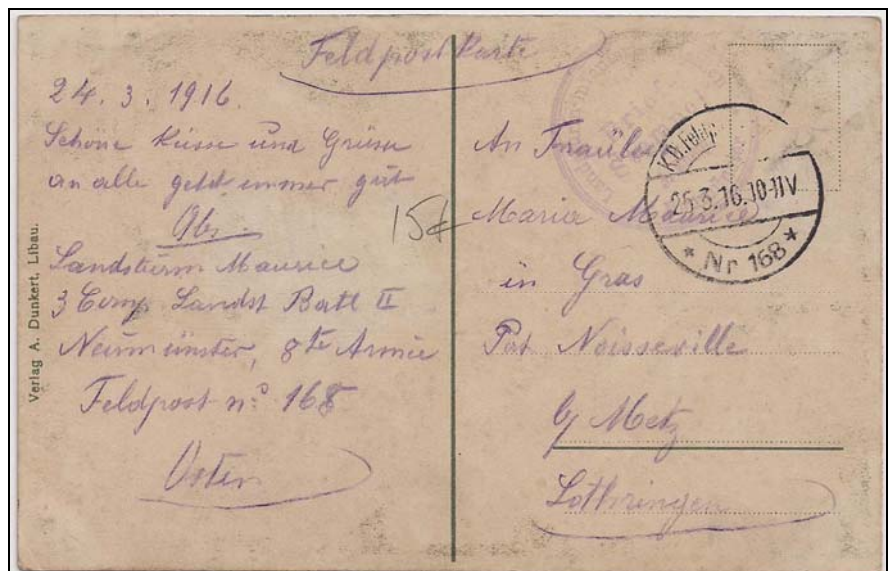
W. Röttger noemt een aantal eenheden, die in november 1918 voor het gouvernement Libau beschikbaar waren (lit. 2, nr.8, p. 35), onder bevel van Generaal-luitenant Neugebauer. Onder deze eenheden wordt ook genoemd: 'Landsturm-Infanterie-Bataillon 2 Neumünster'. Deze eenheid is ook –met enige moeite- in de afzendervermelding van de kaart te zien.

Afb. 9b

Op de beeldzijde van de kaart is het noodgeld uit 1915 van Libau afgebeeld.

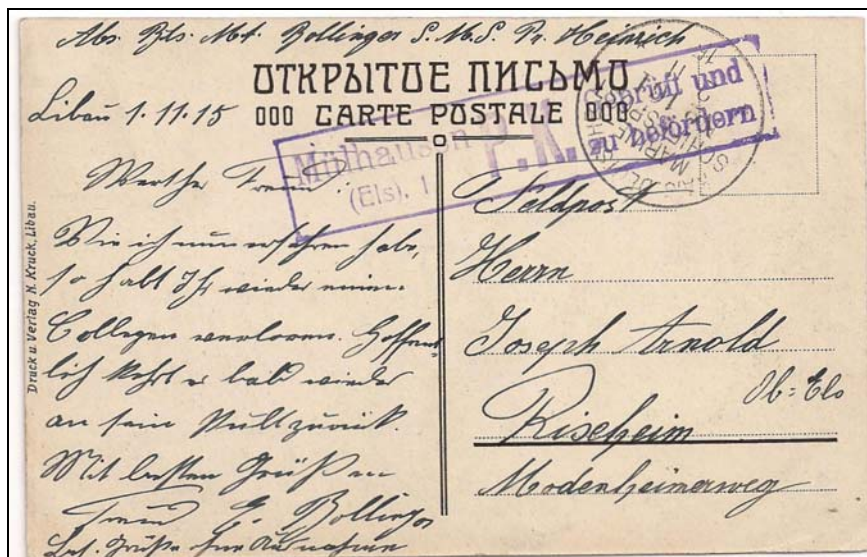

Afb. 8a (82 %)

Afb. 9a (82 %)

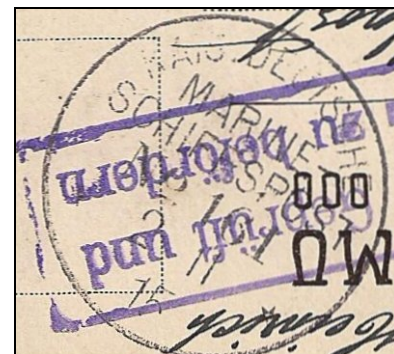
Afb. 10a (82 %)

Afb. 10b

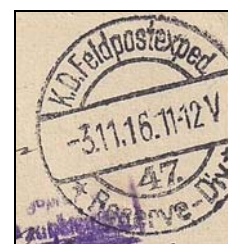

Marine-Schiffspost

Afb. 10c (150 %)
No 161 2-11-1915

Het handboek van Von Hofmann (lit. 4, p. 179): KAIS. DEUTSCHE MARINE-SCHIFFSPOST No161 hoort bij 17e Torpedoboots-Halbflottille, Libau. In het handboek worden 50 schepen genoemd, die –met eigen postkantoor aan boord (afb. 10) – hun post in Libau via veldpostkantoor 168 verder verzonden. Op een kaart, verzonden via het veldpostkantoor van de 47^e Reserve Divisie, is een Torpedoboots-flottille te zien in de haven van Libau (afb. 11).

Afb. 11b

De 47^e Reserve Divisie begon aan het westfront, maar verhuisde eind november 1914 naar het oostfront, maar is niet in het Baltische gebied ingezet. De divisie werd ingezet in Lapanów en Gorlice (zuid-polen). Mei 1917 gaat de divisie weer naar het westfront. Zoals hiervoor al aangegeven is: de afbeelding van een kaart kan een aanwijzing zijn, maar meer ook niet.

Afb. 11a
De haven van Libau met het Duitse Torpedobootsflottille.

Postgebiet Ob. Ost

Het "Postgebiet Ober Ost" is voluit 'Deutsche Post- und Telegraphenverwaltung im Postgebiet des Oberbefehlshabers Ost', en verzorgde de post voor de burgerbevolking binnen het 'Verwaltungsgebiet des Oberbefehlshabers Ost'. Dit was het gebied dat viel onder verantwoordelijkheid van de Duitse Opperbevelhebber OOST, en het bezette Baltische Gebied maakte hier deel van uit.

Op 15 januari 1916 werden de eerste Duitse postkantoren in het latere Letse gebied ingericht, o.a. in Libau (Liepāja). Het postkantoor werd gevestigd in het gebouw van de voormalige Asow-Don-Bank in de Große Straße 13. Voor de frankering moesten Duitse postzegels gebruikt worden met de opdruk 'Postgebiet Ob. Ost', uitgegeven 15.01.1916 (afb. 12).

Afb. 12a (74 %)

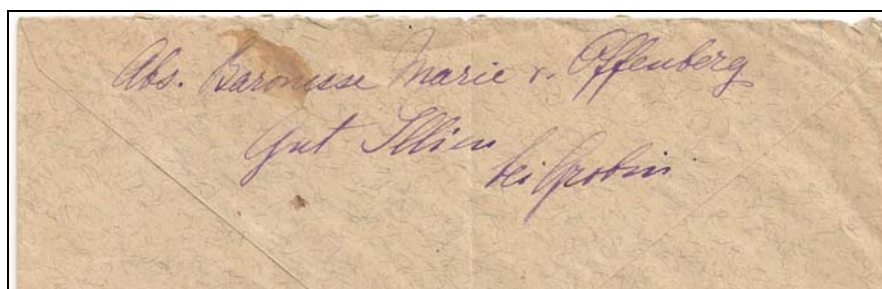
Afb. 12c (100 %)

Uiteraard komt de oude Duitse naam LIBAU terug in de stempels.

Het handboek van Von Hofmann (lit. 4, p. 67) geeft de data van de gebruikte stempels (tabel 2).

Alle civiele post werd gecensureerd en ook in Libau was een censuurpost.

De post naar Duitsland werd gecensureerd in Königsberg in Pruisen. Hoffmann (lit. 4, p. 150-151) volgt de indeling van Röttger en komt tot 6 typen (K1 t/m K6): 3 kleine en 3 grote raamstempels. Op de brief (afb. 12) het grote raamstempel type K4: tekst in 'Duitse' letters en formaat ca. 55 x 20 mm. Type K5 heeft ook de 'Duitse' letters, maar formaat ca. 60 x 20 mm. Het laatste grote type K6 heeft hetzelfde formaat – ca. 60 x 20 mm – , maar 'gewone' drukletters.

Afb. 12b

Afzender Baronesse Marie v. Offenbergl.

		vanaf	tot
Duitse stempels LIBAU		15.01.16	26.12.18
			[04.01.19]
LIBAU	* * *	15.01.16	28.12.18
LIBAU	* a *	15.01.16	25.12.18
LIBAU (KURLAND)	* b *	09.08.18	03.01.19

Tabel 2

Het laatste stempel LIBAU (KURLAND) werd door de Letse post gewijzigd in LATWIJA LEEPAJA en verder gebruikt.

De kleine raamstempels hebben de afkorting M.P.K.:
 K1 De afkorting M.P. in raam 16 x 10 mm
 K2 De afkorting M.P.k. in een raam 18 x 9 mm, de afstand tussen de 1^e en laatste punt is 9,5 mm
 K3 De afkorting M.P.k. in raam 18 x 9 mm, de afstand tussen de 1^e en laatste punt is 11,5 mm.

Per 1-7-1918 verhuisde het Deutsche Postamt aan de Große Straße 13 naar de overkant: nr.12.

Afb. 13 (collectie Sijtze Reurich)

Een briefkaart van 5 Pfennig, bijgefrankeerd tot 7 1/2 Pfennig en verstuurd van Libau naar Mitau op 11 november 1916. Het interessante van de kaart is het censuurstempeltje L in een rechthoek, van het censuurkantoor in Libau. Doorgaans waren die stempels rond en behalve dit stempel had het censuurkantoor van Libau inderdaad ook een rond stempel met een L. Alleen post die binnen het Postgebiet bleef, werd daar gecensureerd.

Afb. 14 (81 %)

Postwaardestuk PK2, 7 1/2 Pfennig, uitgegeven 01.08.1916.

In de censuurpost Libau – voor de post binnen Ob.Ost- zijn vier verschillende stempels gebruikt, volgens de indeling van Hofmann:

L1. Tweeregelig stempel met de tekst Postüberwachungsstelle geprüft

L2. De letter L in een verticale rechthoek 9 x 11 mm

L3. De letter L in een horizontale rechthoek 11 x 8 mm

L4. De letter L in een cirkel, diameter 17 mm

Er zijn 3 gewone briefkaarten uitgegeven met de opdruk „Postgebiet Ob. Ost“ – 5 (afb. 13), 7 1/2 (afb. 14) en 10 Pfennig. Verder nog drie briefkaarten met antwoorddeel, met dezelfde waarden.

Voor het postverkeer in het Postgebiet Ob. Ost is in 1917 ook een handboek uitgegeven met veel details over de gang van zaken (lit. 5). Het boek van Ober-Postsekretär E. Rossig is uiteraard volgens voorpagina ‘zugelassen’ door het ‘Buchprüfungsamt Ob. Ost’.

In de eerste paragraaf staat het doel aangegeven: “Die Postämter sind dazu bestimmt, den privaten Postverkehr der Einwohner des Postgebiets des Oberbefehlshaber Ost mit” het Postgebiet zelf, Duitsland, General-Gouvernement Warschau en Oostenrijk-Hongarije.

De postzegels van Ob. Ost moesten gebruikt worden: “Zur Freimachung der Sendungen sind Wertzeichen mit den Aufdruck “Postgebiet Ob.Ost” zu verwenden.”

Verder waren er allerlei voorschriften voor de brieven (§6). De brieven moesten “offen eingeliefert”, in het Duits geschreven, en “Mitteilungen über militärische Angelegenheiten sind verboten”. Ook “Gefütterte Briefumschläge” waren verboden.

Brieven mochten ook niet te lang zijn (2 Seiten Quartformat maximaal), vermoedelijk omdat het anders teveel werk zou worden voor de censor.

1918-1919

Na de Februarirevolutie (oude kalender) in 1917 kwam er in maart 1917 een einde aan het bewind van de Romanovs. Met de oktoberrevolutie (25 oktober volgens de oude kalender, 7 november volgens onze kalender) kwamen de bolsjewieken aan de macht. Op 3 maart 1918 waren de bolsjewistische revolutionairen gedwongen het vredesverdrag van Brest-Litowsk te tekenen. Lenin betaalde hiervoor een hoge prijs: Rusland deed afstand van Oekraïne, Finland, de Baltische provincies, de Kaukasus en Polen.

Na de revolutie in Duitsland (9 november 1918) verlieten de Duitse troepen het Baltische gebied.

Op 11 november eindigt de Eerste Wereldoorlog met de wapenstilstand op het westfront.

Kort hiervoor, 22 oktober, was door de Duitsers nog wel een Verenigd Baltisch Hertogdom opgericht, maar dit zou op niets uitlopen.

Op 18 november werd de Letse onafhankelijkheid uitgeroepen, maar op 1 december viel het Rode Leger Letland binnen en op 17 december werd de Letse Socialistische Sovjetrepubliek uitgeroepen.

Op 5 januari trekt de voorlopige Letse regering zich terug uit Jelgava naar Liepāja en eind januari is Letland grotendeels onder controle van het Rode Leger.

In Liepāja kwamen de resten van het Duitse 8^e Leger terecht en daar was ook nog veldpostation 168 actief (afb. 17).

Afb. 17b (100 %)

Afb. 15 (collectie Sijze Reurich)

Antwoorddeel van een briefkaart met betaald antwoord, die is verstuurd van Libau naar Westheim in Rheinland-Pfalz op 15 september 1916. Het antwoorddeel is teruggestuurd van Westheim naar Libau op 25 september 1916. De kaart had een ingedrukte zegel van 5 Pfennig. Sinds 1 augustus bedroeg het tarief voor een briefkaart echter 7 1/2 Pfennig, dus moest de kaart worden bijgefrankeerd. Westheim was een exclave van Beieren in Rheinland-Pfalz, dus dat geschiedde met een Beierse zegel, zodat we hier de zeldzame combinatie zien van een Ob. Ost-zegel en een Beierse zegel samen op een kaart.

Afb. 16 (collectie Sijze Reurich)

Dit is het kaartgedeelte van de briefkaart met betaald antwoord van Libau naar Westheim, gecensureerd in Königsberg.

In de artikelen van Röttger (**lit. 2, IV en V**) wordt een opsomming gegeven van eenheden en diensten, die 18 september en 13 november 1918 nog gebruik maken van veldpoststation 168. In deze lijst wordt een groot aantal gevechteenheden genoemd: de 2^e Landsturm-Infanterie-Bataillon Neumünster (**afb. 9a**), Marineabteilung Libau, Marine-Lazarett Libau, etc.

Ook allerlei bestuursdiensten staan op de lijst zoals Polizeistelle Libau, Friedensgericht I Libau, Abteilung für Handel und Gewerbe Nebenstelle Libau, etc.

Midden december begon de afbouw van het Duitse bestuur en ook de post ging zich terugtrekken.

Afb. 17c (100 %)

Het Duitse postkantoor sloot 'officieel' op 26 december en de Letse post begon op 27 december. Een paar dagen daarvoor ware al Letse zegels gesignaleerd in Libau. Onofficieel werkte de civiele post in Libau nog tot 4 januari 1919. Het 'b-stempel' is in Letse handen geraakt en werd met een nieuw inschrift Latwija/Leepaja verder gebruikt.

De Duitse bewoners hadden niet veel vertrouwen in de Letse post en wilden gebruik maken van de veldpost. Het hoofd van het veldpostkantoor 168, Feld-Oberpostsekretär Schwabedissen liet hiervoor Germania-zegels bewerken met een gummistempel 'LIBAU' (**afb. 18**).

18b (100 %)

Afb.

Afb. 17a (81 %) (collectie Ruud van Wijnen)

Deutsche Feldpost 168, 12.2.1919 zegel van 20 Pfg. zonder opdruk. Brief naar Magdeburg. De afzender mocht van de veldpost gebruik maken vanwege het dienststempel links onder: Der Deutsche Gesandte b. d. lettisch. u. b. d. estnisch. Regierung.

Afb. 18a (81 %) (collectie. Ruud van Wijnen)

Deutsche Feldpost 168, 13.1.19 Zegel van 10 Pfg. met opdruk. Kaart naar Teplitz-Schönau in Bohemen.

Deze nooduitgave voor Libau is uitgegeven 02.01.1919, maar het overstempen van zegels werd vanuit Berlijn op 11 januari verboden.

De zegels zijn vrij kort gebruikt en dus zeldzaam. Opdrukken zijn vaker materiaal voor vervalsing en dat is met deze zegels ook gebeurd (**afb. 19**).

Afb. 19
(100 %)

De valse zegels zijn te herkennen aan de kleur van de opdruk en de vaak scherpe afdrukken. De valse zegel hier (**afb. 19**) lijkt inderdaad wel een wat scherpe afdruk te zijn. De originelen zijn gummistempels en dus wat minder scherp. Verder zijn de valse zegels vooral te herkennen aan de hoogte en lengte van de opdruk: vaak hoger.

Het 8^e Leger trok zich steeds meer terug, Riga en Mitau werden ontruimd, en het front kwam steeds dichterbij de stad Libau.

Libau wilde men echter nog vasthouden en de Oberbefehlshaber Ost gaf 13 januari 1919 nog het bevel aan het Gouvernement Libau "Libau unter allen Umständen und mit allen Mitteln zu halten" (**lit 2, (V), p. 17**).

Op 18 februari wordt een samenwerkingsovereenkomst tussen Estland en Letland getekend en de Noord-Letse Brigade wordt in Estland opgericht. Samen met Duitse troepen beginnen de Letten op 3 maart een offensief tegen Sovjet-Letland en op 16 mei begint het Estse Leger een groot offensief.

Ondertussen richt de Duitse minderheid een tegenregering op en in Liepāja plegen ze op 16 april een staatsgreep. Als president hiervan wordt Andrievs Niedra aangesteld. De voorlopige nationale regering van Letland neemt toevlucht aan boord van de van de SS. Saratov.

Na nederlagen tegen de Estse troepen besluit AOK Nord op 21 juni tot ontruiming van Libau. En op 22 juni trekken de troepen van de regering Ulmanis Libau binnen. Veldpoststation 168 verhuist naar Prekuln.

Riga wordt 22 mei door de pro-Duitse Baltische Landeswehr ingenomen, maar op 23 mei is de stad in handen van de Letse Onafhankelijke Brigade. Op 23 juni verslaan de Estse strijdkrachten de Baltische Landeswehr. De Duitsers proberen het nog met het nieuw opgerichte West-Russische Vrijwilligersleger vanuit Jelgava. Op 8 oktober wordt nog een wijk van Riga door dit leger bezet, maar het Letse Leger begint 3 november een tegenoffensief. Ze worden hierbij gesteund door Estse pantsertreinen en de Britse Royal Navy.

Het West-Russische Vrijwilligersleger wordt 11 november verslagen door het Letse Leger.

Literatuur

1. De Russische censuurstempels, gebruikt in het gebied van de latere republiek Letland / Nikolajs Jakimovs. – HBG 1986 ; 7. – 17 p.
2. Die deutsche Besetzung Libaus im 1. Weltkrieg (I) / W.-D. Röttger. – In: Postgebiet Ob. Ost 1981 ; nr. 5. – S. 35-36
(II): 1981 ; nr. 6. – S. 10-13
(III): 1982 ; nr. 7. – S. 30-34
(IV): 1982 ; nr. 8. – S. 33-35
(V): 1983 ; nr. 9. – S. 14-18
Aanvulling: 1988 ; nr. 20. – S. 3
3. Duitse veldpoststempels tijdens de Eerste Wereldoorlog in het "Postgebiet Ober Ost" : een uitdaging voor verzamelaars van de Baltische Staten / André de Bruin. – In: Het Baltische Gebied 2001 ; 38. – p. 34-45
4. Das Postgebiet Ob. Ost auf dem Territorium der späteren Republik Lettland 1915 – 1920 = The Postgebiet Ob. Ost in the territory of the later Latvian Republic 1915 – 1920 / Harry v. Hofmann. – 2006
5. Handbuch für den Postverkehr der Handels- u. Geschäftswelt sowie der Bewohner im Postgebiet Ob.Ost / von E. Rossig, Ober-Postsekretär. – Mitau, 1917. – Herdrukt in aantal afleveringen van Postgebiet Ob. Ost:
(I) 1981 ; nr. 5. – S.37-40
(II) 1981 ; nr. 6. – S. 36-40
(III): 1982 ; nr. 7. – S. 41-45
(IV): 1982 ; nr. 8. – S. 11-12
Ook in handboek van Von Hofmann (lit. 4) opgenomen.

Internet

Armeen, Armeeabteilungen, Armee-gruppen
http://wiki-de.genealogy.net/Milit%C3%A4r/Formationsgeschichte/Deutschland/Erster_Weltkrieg/Armeen_und_Armee-Abteilungen

Aufbau und Organisation des Heeres
<http://www.deutsche-kriegsgeschichte.de/auforgh.html>

Jānis Krastiņš
Cosmopolitan Atmosphere and Latvian Jugendstil in Liepāja
http://artnouveau.eu/admin_ponencies/functions/upload/uploads/Janis_Krastins_Paper.pdf

Die Handstempel-Ausgabe von Libau / Alexander Bungerz. - 1920
Als pdf op internet via:
<https://archive.org/details/diehandstempelau00bung>

EEN KAART NAAR PALESTINA

Olav Petri

Een briefkaart uit Litouwen naar Palestina, die zie je niet iedere dag. En al helemaal niet als die verzonden is in 1941, aan de vooravond van de vernietiging van het Joodse leven in het Baltische gebied.

Postaal, de briefkaart, Vredeszegels, geldigheid, tarief

Dankzij de prachtige catalogus van de heer Jankauskas weten we dat de briefkaart deel uitmaakt van de derde serie "Beelden uit Litouwen" die op 1 juni 1940 in omloop kwam. De serie bestaat uit 10 in bruinrood uitgevoerde briefkaarten met een kleine foto op de adreszijde. De eerste en de tweede serie dateren uit de periode 1938-1939 en 1939-1940 en hadden de ingedrukte frankeerwaarden 15 en 35 cent. Deze twee series kennen briefkaarten in groenblauw en bruinrood. De derde serie was uitsluitend verkrijgbaar met een waarde-indruk van 35 cent.

Afb. 1b

De afbeelding van de postzegel op de briefkaart behoort bij de serie die in 1940 de Vrede als thema had in deze benauwde tijd waarin de Tweede Wereldoorlog in volle gang was en de Baltische landen in hun bestaan bedreigd waren. Afgebeeld is de mythische IJzeren Wolf van Vilnius. Grootvorst Gediminas zou na een lange jachtpartij van een ijzeren wolf gedroomd hebben, een droom die uitgelegd werd als teken dat op de plek waar hij geslapen had een kasteel en een stad gebouwd moesten worden, Vilnius.

Afb. 1a (77 %)

Tot zover niets opvallends, maar de kaart is verzonden op 5 maart 1941 ten tijde van de eerste bezetting door de Sovjet Unie. Die bezetting was al op 14 juni 1940 begonnen. Je zou dus in maart 1941 Russische postzegels verwachten, al helemaal op post naar het buitenland!

Litouwse zegels waren echter geldig gebleven. De Vredespostzegels, waarvan enkele waarden pas verschenen kort na de feitelijke annexatie in 1941, werden nog tot in het voorjaar van 1941 gebruikt. De 10, 30 en 35 cent hadden 14 februari 1941 als laatste geldigheidsdatum. De 5, 15 en 25 hadden 24 maart 1941. Gebruik van de 10 cent met de afbeelding van een ploegende engel was - als christelijk symbool - de sovjets een doorn in het oog. Deze zegel komt niet vaak op poststukken voor. De Vredeszegels, behalve de ploegende engel, kregen overigens op 22 augustus 1940 de opdruk "LTSR 1940-VII-21",

Litouwse Socialistische Sovjet Republiek. Dat is de datum waarop de seimas, het parlement, bijeenkwam om aan de Sovjet-Unie te vragen om de Litouwse Sovjet Republiek op te nemen in de USSR. In deze periode komen aantrekkelijke mengfrankeringen voor van Litouwse, Sovjet Litouwse en USSR zegels.

De kaart is gestempeld op 5 maart 1941. De geldigheid van de 35 cents briefkaart overschrijdt de geldigheidsdatum van de parallelle postzegel van 35, maar is nog ruim 2 weken vóór op de afschaffing van de laatste Litouwse postzegels. Volgens Jankauskas was eind december 1940 het tarief voor een briefkaart, niet-luchtpost, naar het buitenland inderdaad 35 cent. Hij geeft geen tabel voor 1941. De litas was nog als betaalmiddel geldig. In april 1941 werd de litas afgeschaft, waarbij 1 litas 90 kopeken waard werd.

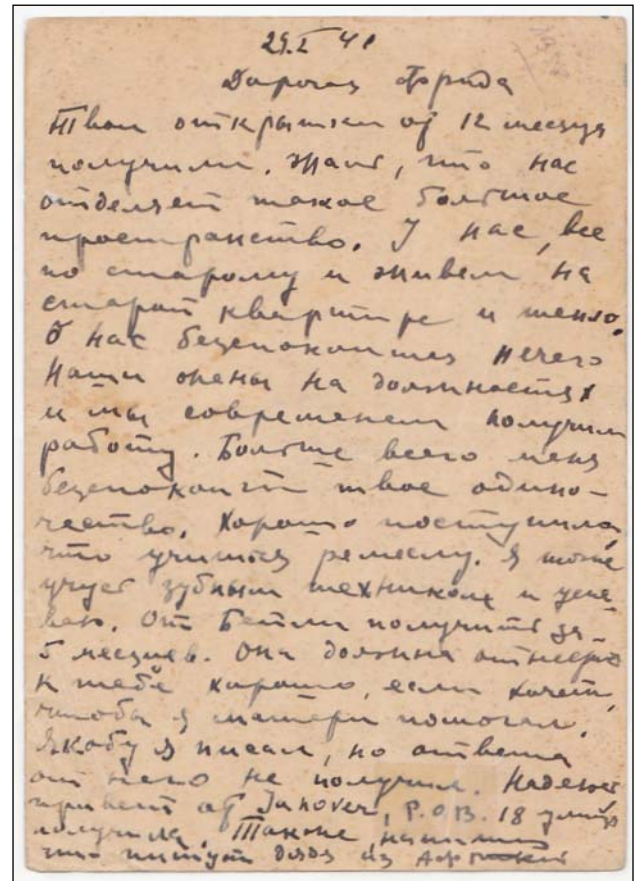
Bestemming, censuur

De kaart is afgestempeld in Šiauliai op 5 maart 1941 en is zonder merkteken van sovjet censuur verzonden naar Tel Aviv in Palestina. De handgeschreven datum boven de inhoud van de kaart is 29 februari. Mogelijk is de kaart pas na dagen op de post gedaan. Maar de week tussentijd kan ook met censuur te maken hebben gehad, de tijd die de autoriteiten nodig hadden om de post te controleren in het zogenaamde "zwarte kabinet". Uiteraard is het ook mogelijk dat de afzender ver weg van de stad woonde en de kaart met iemand heeft meegegeven om hem in Šiauliai te posten.

De afzender schreef zijn adres niet op de kaart, hetgeen tamelijk ongebruikelijk is. Zou de met potlood geschreven cijfers 1358 van sovjet oorsprong zijn? Poststukken (afb. 2) van Jan Kaptein uit deze periode tonen in potlood cijfercombinaties zoals we die kennen van de Duitse censuur, maar in deze gevallen met slechts enkele cijfers, net zoals op de briefkaart. Civiele sovjet censoren lieten liefst geen herkenbare sporen na. Ik moet bekennen dat ik te weinig weet van de sovjet censuur in Litouwen in deze tijd.

Palestina was een mandaatgebied van de Volkenbond en Groot Brittannië bestuurde het gebied. Palestina is in oorlog, Rusland nog niet, de briefkaart is dus post van een neutraal land naar een oorlogvoerend land. De gemakkelijkste route zal via het eveneens neutrale Turkije gelopen zijn en dan rechtstreeks verder of via het Britse Cyprus. Per trein en schip, want luchtpost was duurder dan 35 cent. Griekenland was in oorlog met Italië, Syrië viel onder de Vichy regering dus er waren hindernissen in het zeegebied te nemen. Via het semi-onafhankelijke Irak naar Palestina was een omweg. Het zeshoekige paarse stempel duidt er op dat de kaart daadwerkelijk in Palestina is aangekomen, PALESTINE BY CENSOR T. 5 luidt de tekst daarvan.

Afb. 1c (77 %)

Afb. 2a (72 %) (collectie Jan Kaptein)

Brief naar Memel, stempel 25 XI.40. De wat triomfantelijke aanduiding in het Litouws 'Vokietija!', Duitsland. Memel, het Litouwse Klaipėda was sinds 22 maart 1939 weer Duits. Op 21 juli 1940 was de Litouwse Sovjet-Republiek opgericht als vazalstaat van de Sovjet-Unie. Op deze brief zegels van deze LTSR (opdruk) als mengfrankering met Litouwse zegels.

Afzender en geadresseerde

De tekst is geschreven in het Russisch en lijkt een bericht te zijn van broer naar zus, Art(hur?) en Frida Kleine. Hij maakt melding dat ansichten van een heel jaar zijn aangekomen. Over het leven in de nieuwe sovjet tijd schrijft hij dat alles is als vanouds, dat ze in de flat wonen en het niet koud hebben. Ze hoeft zich geen zorgen te maken. "onze vrouwen zijn op hun werk en wij krijgen mettertijd wel werk". Arthur meldt dat hij met succes leert voor tandtechnicus. Hij schrijft dat van iemand vijf maanden niets gehoord is, van een ander kwam geen antwoord. Onduidelijk wordt geschreven over een oom in Afrika.

Frida Kleine ontving de kaart. Ze verbleef in Tel Aviv op de Chovevei Ziohna 47. In het adres is "Palestina" zowaar tweemaal met uitroepetekens geschreven. Dit is een adres in de nieuwe, "Witte Stad" van het bij Jaffa gelegen Tel Aviv, een moderne, ruim opgezette stad met gebouwen die opgezet zijn volgens denkbepelden van Bauhaus. Ze hebben platte daken, vaak ronde hoeken, alles in wit (**afb. 3**).

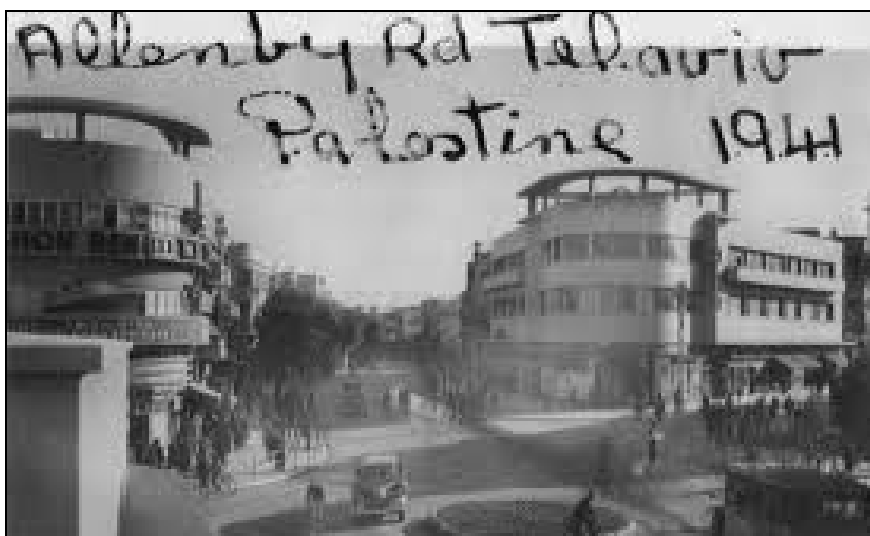
Momenteel is dit oude deel van de stad een wereldmonument van de Unesco. Met behulp van kenners van de situatie ter plekke vond ik uiteindelijk straat en huis.

Afb. 3
Tel Aviv

Afb. 4
Tel Aviv 1944

Afb. 2b (72 %)
De achterzijde met de Duitse censuur.

Het bestaat nog, pal in het centrum gelegen (**afb. 5 en 6**). Frida was tijdig uit Europa vertrokken en ontsnapte dus aan de holocaust. Ze behoorde tot de vierde immigratiegolf die voornamelijk uit mensen uit Polen, Litouwen, Roemenië en Rusland bestond. Palestina was vaak een tweede keus, de VS en andere landen kenden immigratiebeperkingen. De meesten behoorden tot de middenklasse, gingen in steden wonen en begonnen een bedrijf of zo. Ze was eenzaam in Tel Aviv, volgens de briefkaart, had daar dus nauwelijks familie. Er is wel sprake van ene Daniël. En ze wordt geprezen omdat ze een vak leert. Over het tijdstip waarin zij in Palestina aankwam, kon ik niets vinden. Er bestaan overigens wel archieven uit de Britse Mandaatperiode over immigranten en visa. Met Arthur zal het slecht afgelopen zijn. Als hij niet als militair in het sovjet leger is gekomen, dan valt te verwachten dat hij slachtoffer is geworden van Einsatzgruppen die in 1941 direct achter de Duitse troepen op beestachtige wijze Joden groepsgevijs vermoordden, nog voor de nazi's via getto's mensen samenbrachten en tot stapsgewijze uitroeiing overgingen. Helaas kregen ze daar al direct hulp bij van Litouwse benden. Reeds aanwezig antisemitisme werd aangejaagd door de gedachte dat veel armere Joden geprofitteerd hadden van het sovjet bewind. Nazi toespraken tot ambtenaren in Kaunas daarentegen, leidden niet meteen tot de door hen gewenste acties van ambtenaren en hun omgeving tegen Joden.

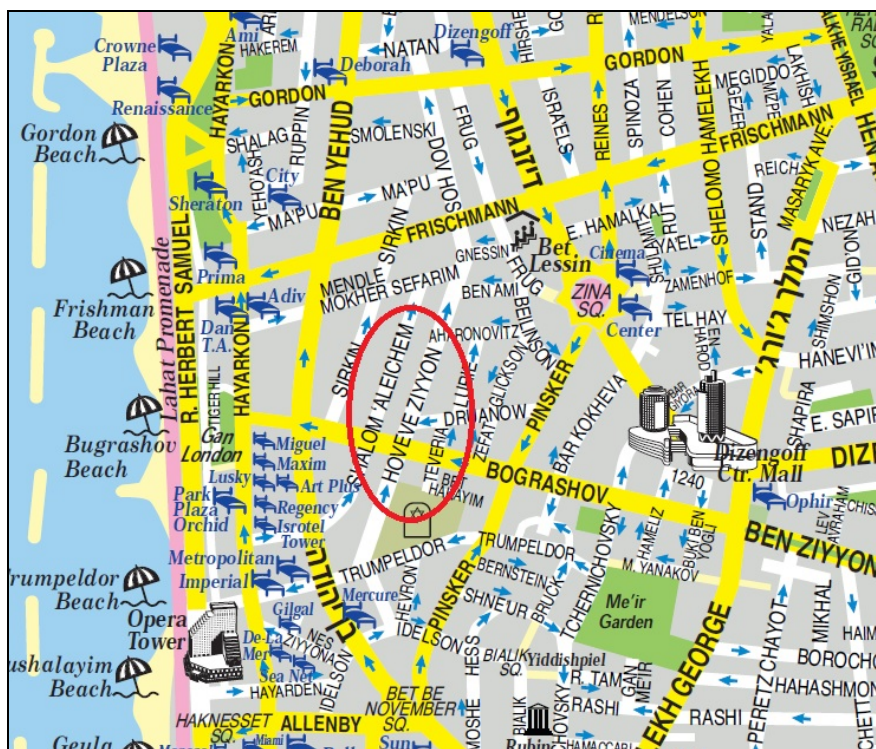
Literatuur

Antanas jankauskas, Special Lituanian Postage Stamp Catalogue 1918-2012
 Martin Bechstedt, Handbuch der Briefmarken des unabhängigen Staates 1918-1941

Verena Dohrn, Baltische reizen, 1994
 (Dit boek gaat niet over een toeristische reis maar beschrijft het Joodse leven in de Baltische landen in historisch perspectief)

Wikipedia

Archief Tel Aviv

Afb. 5

Afb. 6
 De Choveveistraat

DE POSTGESCHIEDENIS VAN DE NOODUITGAVE IN LIBAU, 1919

Victor Coenen

Koerland, voor de Eerste Wereldoorlog een Russisch gouvernement, werd in de zomer van 1915 door Duitse troepen bezet. Na de oorlog zou het gebied als Kurzeme deel gaan uitmaken van het onafhankelijke Letland.

Aanleiding

Gedurende de bezetting werd het postverkeer door de Duitse postdienst verzorgd. Dit betrof zowel de militaire veldpost als het postverkeer voor de burgerbevolking. Voor de frankering van poststukken werd gebruik gemaakt van Duitse Germaniazegels met opdruk "Postgebiet Ob. Ost" (Postgebied Opperbevelhebber Oost), die tevens gebruikt werden in Estland en Litouwen tot aan de Oekraïne. Deze zegels werden in gebruik genomen op 15 januari 1916 en bleven in het gehele gebied geldig tot 28 december 1918, ruim één maand na de wapenstilstand van 11 november 1918, die het einde van de Eerste Wereldoorlog betekende. In de laatste dagen van december 1918 werd de Duitse postdienst overgenomen door de Letse.

In de havenstad Libau (in het Lets Liepāja, in het Russisch ЛИБАВА/ Libava) was de lokale burgerbevolking, en de Duitse handeldrijvende bevolking in het gebied in het bijzonder, op voorhand tegen de overname van de postdienst door de Letten. De Duitse postdienst functioneerde per slot van rekening uitstekend en stipt. De bevolking in Libau/Liepāja had er weinig vertrouwen in dat de Letse postdienst hetzelfde hoge niveau zou kunnen bereiken. Als gevolg verhoogde een aantal vooraanstaande burgers zich bij de Duitse Rijkscommissaris met het verzoek het civiele postverkeer naar Duitsland en het neutrale buitenland voortaan over de nog aanwezige Duitse veldpost te laten lopen. Behalve de veronderstelde onbetrouwbaarheid van de Letse postdienst speelden ook de in Koerland oprukkende bolsjewistische eenheden een rol. Riga en Mitau/Jelgava waren reeds ingenomen. Op grond van deze omstandigheden besloot de Duitse

Afb. 1

Kaart, gefrankeerd met Mi. 3A, 15 Pfennig, (Type I, alleen met blauwe opdruk).

Rijkscommissaris dat de burgerbevolking voortaan gebruik mocht maken van de Duitse veldpostdienst.

Germaniazegels met de opdruk "Postgebiet Ob. Ost" waren in Libau niet meer voorradig, maar men beschikte nog wel over Germaniazegels zonder opdruk.

De Duitse veldpostdienst maakte gebruik van veldpoststempels, waar vanuit militair strategisch oogpunt, geen plaatsnaam in stond vermeld. In Libau waren twee Duitse veldpoststempels in gebruik "Deutsche Feldpost" en "K.D. Feldpoststation" met vermelding van het kantoornummer 168 (afb. 1).

Omdat de Duitse dagtekeningstempels "LIBAU" door de overname van de postdienst door de Letten niet meer ter beschikking waren, ontstond de noodzaak om een speciaal voor Libau bestemde opdruk te vinden. Als enige waren (naar men aanneemt) tweetal handstempeltjes met het woord

"LIBAU" voor handen.

Onder verantwoordelijkheid van de Duitse veldpostmeester Schwabedissen werden de nog aanwezige, niet van een bezettingsopdruk voorziene Duitse Germaniazegels, met die opdruk voorzien. Hiermee was het probleem van het aangeven van de herkomst van de civiele poststukken door de Duitse veldpostdienst opgelost. In tegenstelling tot wat nogal eens wordt verondersteld ontstond de Libau-opdruk uit een postale noodzakelijkheid en is er geen sprake van filatelistisch maakwerk.

De postwaarden

Niet alle waarden waren bij de Duitse veldpost voor gebruik beschikbaar. De waarden van 5, 10, 15, 20, 25 en 50 Pfennig waren voorhanden en zijn uiteindelijk voorzien van de opdruk "LIBAU". De waarden 5, 15, 20, 25 en 50 Pfennig komen voor met zowel rode als blauwe opdruk.

Afb. 3a

Mi. 2A, 3A, 5A en 6A (Type I, alleen blauwe opdruk)

De 10 Pfennig waarde komt uitsluitend met blauwe opdruk voor, omdat de rode inkt van de opdruk onvoldoende contrasteerde met de rode Germaniazegel. Om dezelfde reden had de blauwe zegel van 20 Pfennig alleen met rode inkt overdrukt moeten worden, want in de meeste gevallen is de blauwe opdruk zeer slecht zichtbaar. Voor de later opgedoken waarden van 2, 7½ en 40 Pfennig zijn geen ambtelijke stukken voorhanden, die de uitgave van deze waarden documenteren en dienen derhalve als vervalsingen te worden gekenmerkt. De waarde van 2 ½ Pfennig is op last van postmeester Schwabedissen wel voorbereid, maar is nooit officieel aan de loketten verkrijgbaar geweest. Deze waarde komt met zowel rode als blauwe opdruk "LIBAU" voor en heeft dus wel een officiële status en is derhalve wel degelijk verzamelwaardig (afb. 2).

Afb. 2a

Afb. 2b

Beide zegels zijn type II, maar niet officieel uitgegeven en vermoedelijk evenals alle type 2 Libau-zegels als maakwerk gefabriceerd.

Afb. 3b

Mi. 1A en 4A (Type I, alleen blauwe opdruk)

Afb. 4a

Mi. 1Ba en 2Ba (Type II, blauwe opdruk)

Afb. 4b

Mi. 3Ba en 4Ba (Type II, blauwe opdruk)

De opdruktypen

De LIBAU-opdruk is bekend in twee typen, wat bewijst dat er meerdere opdrukstempels in gebruik zijn geweest. Ze onderscheiden zich door de verschillende lengten van het woord "LIBAU".

Het eerste type (afb. 3) heeft een lengte van 16,2 tot ca. 16,4 mm en het

tweede type (afb. 4) tussen de 15,8 en 16,0 mm.

Beide typen zijn gelijk in hoogte, namelijk tussen de 3,2 en 3,4 mm. Het eerste type is meestal scherp en relatief duidelijk, terwijl het tweede type veelal een wat meer gebruikte indruk maakt; deze opdruk is daardoor meestal wat smoezelig van uiterlijk.

Het verschil tussen beide opdrukken is voor het geoefende oog goed te zien aan de “L” van LIBAU. Het eerste type laat hier scherpe hoeken zien terwijl bij het tweede type de hoeken wat zijn afgerond. Het belangrijkste onderscheid echter blijft toch de lengte van de opdruk.

De opdrukkleuren

De kleuren die gebruikt zijn voor de opdrukken zijn rood en blauw. De keuze van de kleur is naar alle waarschijnlijkheid bepaald door het beschikbare stempelkussen op het moment van het aanbrengen van de opdruk. De blauwe opdruk is het meest gebruikt, de rode opdruk (**afb. 5**) is daardoor het moeilijkst te vinden. Bij de twee hoogste waarden is de rode opdruk zelfs een absolute rariteit (**afb. 5c**)!

Afb. 5c
Mi. 6Bb (Type II, rode opdruk)

Aangezien voor één en dezelfde opdruk beide kleuren voorkomen en het voorhanden zijn van het stempelkussen doorslaggevend was bij de kleurkeuze, komt het voor dat de kleuren als gevolg van de wisseling van stempelkussen, aanzienlijk kunnen verschillen. Van helderrood tot donkerkarmijnrood en van ultramarijn tot grijsblauw, soms zelfs tot violetachtig. Er zijn voorbeelden bekend van opdrukken waarbij de bovenkant van de letters in rood is gedrukt en de onderkant van de letters in blauw. Deze opdrukken komen echter maar zeer zelden voor.

Afb. 4c
Mi. 5Ba en 6Ba
(Type II, blauwe opdruk)

Afb. 5a
Mi. 1Bb en 3Bb
(Type II, rode opdruk)

Afb. 5b
Mi. 4Bb en 5Bb
(Type II, rode opdruk)

De verschillende standen van de opdruk

De opdruk loopt altijd van linksboven naar rechtsonder. Andere varianten zijn niet bekend. In de regel is de opdruk met zorg geplaatst, dat wil zeggen dat de opdruk vrijwel altijd op dezelfde plaats op de zegel is aangebracht. Er is echter wel een aantal kopstaande opdrukken bekend, maar deze komen uiterst zelden voor (10 tot 20 stuks in totaal).

De bekend geworden kopstaande opdrukken bevonden zich altijd op de eerste zegel of eerste twee zegels van het vel. Aangenomen wordt dat de postbeambte die de opdrukken plaatste, het handstempel verkeerd in de hand moet hebben gehad, een opdruk plaatste, zijn fout bemerkte en daarna zijn werk vervolgde met het op de juiste wijze aanbrengen van de opdrukken. Kopstaande opdrukken zijn zowel met blauwe als met rode inkt bekend.

Dubbeldrukken zijn nog schaarser dan de kopstaande opdrukken. Er zijn er in totaal minder dan 10 bekend geworden.

De oplagen van de LIBAU-opdrukken

De oplagen van de LIBAU-opdrukken zijn bijzonder klein: de zegels werden handmatig overdrukt en hun gebruiksperiode was kort. Aangezien de toenmalige postbeambte niet nauwkeurig bijgehouden heeft hoeveel vellen van elke waarde hij van een opdruk voorzag, lopen de schattingen enigszins uiteen.

Toch wordt de opgave van de betreffende postbeambte als meest betrouwbare bron aangenomen en wordt die sinds jaar en dag in de catalogi vermeld. Van type 1 wordt aangenomen, dat er van de 5 en 15 Pfg slechts één à twee vellen zijn gedrukt (100 à 200 stuks) en van de 10 en 20 Pfg circa vier à vijf vellen (400 à 500 stuks). Van de 25 en 50 Pfg ontbreekt iedere opgave, maar aangenomen kan worden, gezien de grote zeldzaamheid van deze zegels, dat hiervan slechts één vel van iedere waarde van een opdruk is voorzien.

Van de zegels met opdruktype 2 ligt de onderstaande opgave voor:

	blauwe opdruk	rode opdruk
5 Pfennig	400	300
10 Pfennig	5.000	onbekend
15 Pfennig	500	400
20 Pfennig	1.500	500
25 Pfennig	200	300
50 Pfennig	400	200

Het gebruik van de LIBAU-opdrukken

In de eerste dagen waren de 5, 10 en 20 Pfennig zegels aan de loketten verkrijgbaar. Brieven die ter post werden bezorgd moesten voorzien zijn van postzegels met de LIBAU-opdruk. Germaniazegels zonder opdruk die vooraf waren geplakt op opgegeven brieven, werden alsnog van een opdruk voorzien.

Per decreet van het Reichspostamt in Berlijn van 11 januari 1919 werd het overdrukken van de Germaniazegels met de LIBAU-opdruk verder verboden. De nog voorradige overdrukte LIBAU-zegels werden daarna ook

ongebruikt aan het loket verkocht en de nog aanwezige opdrukzegels mochten worden opgebruikt. Het wordt aangenomen, dat alle ongebruikte zegels van de waarden 15, 25 en 50 Pfg. met blauwe opdruk en alle rode opdrukken uit deze periode afkomstig zijn.

Direct na het bekend worden van het bestaan van de LIBAU-opdrukken werd het postkantoor overspoeld met vragen van handelaren. Het kan echter met een grote mate van zekerheid aangenomen worden, dat geen opdrukzegels aan handelaren zijn afgegeven en dat de meeste waarden dan ook postaal zijn opgebruikt.

De geldigheid van de LIBAU-opdrukken

De datum van uitgifte van de LIBAU-opdrukken was 2 januari 1919.

De legerinspecteur van het 8^e leger in het Postgebied van de Opperbevelhebber Oost meldde dit aan de Rijks-post te Berlijn. Als reactie werd op 11 januari 1919 het al eerder genoemde decreet ontvangen: het verdere overdrukken van Germaniazegels met de LIBAU-handstempelopdrukken werd verboden. In het decreet stond eveneens dat de reeds overdrukte zegels mochten worden opgebruikt. Er zijn stempeldata bekend geworden van 13, 14, 18 en zelfs 21 januari 1919.

Vanwege de erg kleine voorraden overdrukte zegels zijn dit zeer zeldzame uitzonderingen. Het gebruik van de LIBAU-opdrukken heeft zo lang kunnen duren, omdat er nimmer een grens aan de geldigheid is gesteld, ook niet in het decreet van 11 januari 1919. Zo zijn er nog een paar brieven bekend geworden van een legerofficier naar een adres in München in februari en maart 1919.

De laatst bekende datum is 25 maart 1919.

De verschillende afstempelingen

Voor de ontwaarding van de LIBAU-zegels stonden twee stempels ter beschikking. Het eerste draagt het inschrift "DEUTSCHE FELDPOST" in het bovenste segment en in het onderste staat te lezen " * 168 b " (ster 168 b). \

In het bovenste segment van het tweede stempel staat de tekst "K.D. FELDPSTSTATION" met in het onderste segment " * 168 a " (ster 168 a). Het stempel "DEUTSCHE FELDPOST" werd gebruikt ter ontwaarding van gewone briefpost en het stempel met inschrift "K.D. FELDPSTSTATION" werd gebruikt ter ontwaarding van aangetekende post. Daarnaast werd voor de ontwaarding van (veld)postpakketten een kurkstempel gebruikt. Dit kurkstempel is uitermate schaars.

De relatieve zeldzaamheid van de LIBAU-opdrukken

Duidelijk is dat we bij deze uitgave kunnen spreken van een buitengewoon lage oplage, waardoor deze zegels relatief weinig in de handel verkrijgbaar zijn. Op gelopen poststukken zijn de LIBAU-opdrukken buitengewoon schaars en ze worden maar weinig op veilingen in binnen- en buitenland aangeboden en brengen dan forse prijzen op. De LIBAU-opdrukken in type 1 zijn zeer zeldzaam evenals de meeste rode opdrukken. De 25 en 50 Pfg. zegels zijn door de lage oplage de zeldzaamste opdrukken, zowel in type 1 als in type 2.

Ongebruikte zegels zijn schaarser dan gebruikte exemplaren, omdat die eigenlijk pas na 11 januari 1919 aan de loketten verkrijgbaar waren uit de nog aanwezige zegelvoorraad. Bijzonderheden, zoals kopstaande opdrukken en dubbeldrukken kunnen als absolute rariteiten gekwalificeerd worden. Resteert natuurlijk nog de vraag welke waarde aan de LIBAU-opdrukken toegekend kan worden. Vanzelfsprekend geldt ook hier de wet van vraag en aanbod en daarover valt weinig te zeggen. Er valt echter wel een duidelijk stijgende prijstrend waar te nemen als gevolg van toenemende interesse van verzamelaars uit de Baltische staten.

Vervalsingen

Tot slot nog een paar opmerkingen over de bekend geworden vervalsingen. Het spreekt voor zich, dat bij postzegels met een lage oplage en een daardoor relatief hoge handelswaarde, vervalsers verzamelaars geld uit de buidel willen kloppen. Er bestaan

meerdere vervalsingen, die van relatief gemakkelijk tot moeilijk te herkennen zijn. Op de karakteristieke echtheidskenmerken ga ik vanuit veiligheids-oogpunt niet nader in, maar in de regel zijn de vervalsingen het beste te herkennen aan afwijkende hoogte en lengte van de opdruk. Voorts kan de kleur van de opdruk ook vrij gemakkelijk uitsluitel geven over de echtheid van de opdruk. De vervalsingen zijn in het geval van de blauwe opdruk meestal te violetblauw en in het geval van de rode opdruk meestal te lilarood. Vervalsingen van de stempels hebben (nog) niet voorgelegen.

Het verdient aanbeveling te letten op het Duitse telegramstempel van Libau. Dit wijkt qua maat weliswaar sterk af van de opdruk, maar wordt nogal eens gezien als een LIBAU-opdruk en het wordt als zodanig in de (dubieuze) handel aangeboden. Het telegramstempel is veel groter dan de opdruk.

Conclusie

Met recht kan gesteld worden, dat de nooduitgave van Libau kan worden gerekend tot de interessantste uitgaven van de tijd direct na de Eerste Wereldoorlog. Zowel bij verzamelaars van de Baltische staten (daarbij van Letland in het bijzonder), als bij verzamelaars van Duitse gebieden en verzamelaars van het Germania-motief, spreken de zegels van de nooduitgifte van Libau reeds jarenlang tot de verbeelding. Alhoewel voor het verkrijgen van een LIBAU-opdruk behoorlijk in de buidel getast moet worden, zijn deze zegels toch veel gevraagd. Ik hoop dat de in dit artikeltje beschreven geschiedenis van de LIBAU-opdrukken met haar bijzonderheden aanleiding zal geven tot hernieuwde interesse in dit kleine, maar interessante verzamelgebied.

Literatuur

Die Handstempel-Ausgabe von Libau – Verlag der “Sammler-Woche” – München.
Libau / Artikel in DBZ 11/2005 / Peter Fischer.
Michel Deutschland Spezial-Katalog 2006 / Schwaneberger Verlag / München.
Harry v. Hofmann: Das Postgebiet Ob.Ost auf dem Territorium der späteren Republik Lettland 1915-1920. Blz. 31-39: Notausgabe für Libau.

VALS MET VRAGEN

Joop van Heeswijk

Op de jongste Filateliebeurs te Hilversum kwam ik bij een stand een Litouwse envelop tegen met o.a. twee ogenschijnlijk overduidelijke valse zegels tegen. Het betreft in beide gevallen Michel nr 457, 5 kap., niet in de gebruikelijke groene of olijfgroene kleur, doch de ene in rood en de andere in blauw (afb. 1).

Verder heeft de envelop een ingedrukt zegelbeeld van 20 (kap.) en is gefrankeerd met zegels van 70, 100 en 500 (kap.), resp. Mi. nrs 479, 493 en 494. Het gebruikte stempel is Vilnius b 1992 07 22. Dit stempel lijkt echt genoeg. De envelop is aangetekend (R-stempel Vilnius 1 N. 661 of 961) en verstuurd naar Praag. De afzender is Jonas Burkauskas (afb. 2). Keimpe Leenstra deelde mij mede dat voornoemde Burkauskas een bekende afzender van enigszins onduidelijke poststukken was.

Nadere bestudering thuis bleek de envelop, met inbegrip van de beide valse(?) zegels, juist te zijn gefrankeerd, n.l. in totaal 700 (kap.=Rbl 7,-). Daarnaast vertoont de rechter (blauwe) valse zegel een van de originele plaat bekende plaatfout, n.l. gekleurde vlek rechts van het hoofd van de engel (in het origineel in veld 24 [3; 4]). De speciaalkatalogus van Antanas Jankauskas geeft, evenals Michel, voor zowel de eerste als de tweede Engelserie (Michel nrs 457-460) wel aan dat er vervalsingen bestaan maar geeft verder geen details. Ook in de overige mij ter beschikking staande literatuur kon ik hooguit soms een vermelding vinden.

De vraag is nu hoe is deze vervalsing tot stand gekomen? Zijn hiervoor de originele platen gebruikt, of heeft men fotokopieën in rood en in blauw van het origineel kunnen maken? Het laatste lijkt mij nu nog het aannemelijkst. Wie het weet, of vermoedt, mag het zeggen of schrijven.

◀

Afb. 1

Afb. 2

HET BEGIN VAN DE POSTVERBINDINGEN VAN SOVJET-RUSLAND NAAR ESTLAND EN LETLAND

Alexander Epstein

Op 7 juni 1920 vond de officiële bekendmaking plaats van de hervatting van de postverbindingen van Sovjet-Rusland met het buitenland, met inbegrip van Estland, door middel van een circulaire van de Russische Centrale Postadministratie [1].

Als enige route voor het vervoer van post in die bijzondere periode werd het postkantoor te Vardö in Noorwegen aangewezen, waarheen de post vanuit Moermansk met een particuliere schoener werd vervoerd. Alle factoren in aanmerking genomen nam het gebruik van deze route, zelfs naar de aangrenzende landen, vanzelfsprekend veel tijd in beslag.

De post naar Estland kan als voorbeeld hiervan dienen. **Afbeelding 1** toont een postwaardestuk van 20 kopeken van de provisorische regering dat aan het einde van 1919 of begin 1920 als briefkaartformulier in gebruik was genomen [2].

Het werd op 15 mei 1920 als gewone briefkaart vanuit LUGA in de provincie Petrograd verzonden (waarschijnlijk had men al weet van het aanstaande herstel van het postverkeer met het buitenland). Zes weken later, op 29 juni, werd het in PETROGRAD afgestempeld en eerst op 7 augustus kwam het in TALLINN aan. Aldus nam de weg van Petrograd naar Tallinn ruim 5 weken in beslag. Op het post- en telegraafkantoor van Tallinn werd een speciaal portstempel aangebracht met de tekst "Uit Rusland" en het bedrag in de Estse valuta.

Hoewel voornoemde Russische circulaire, die gold t/m 30 september, voorzag in portvrije verzending van gewone post naar het buitenland, werd de portvrijdom door de meeste landen niet erkend en werd dergelijke post beport overeenkomstig de internationale bepalingen. Hierin vormde Estland een uitzondering, omdat het te betalen port als één bedrag werd berekend overeenkomstig haar binnenlandse posttarieven.

Afb. 1

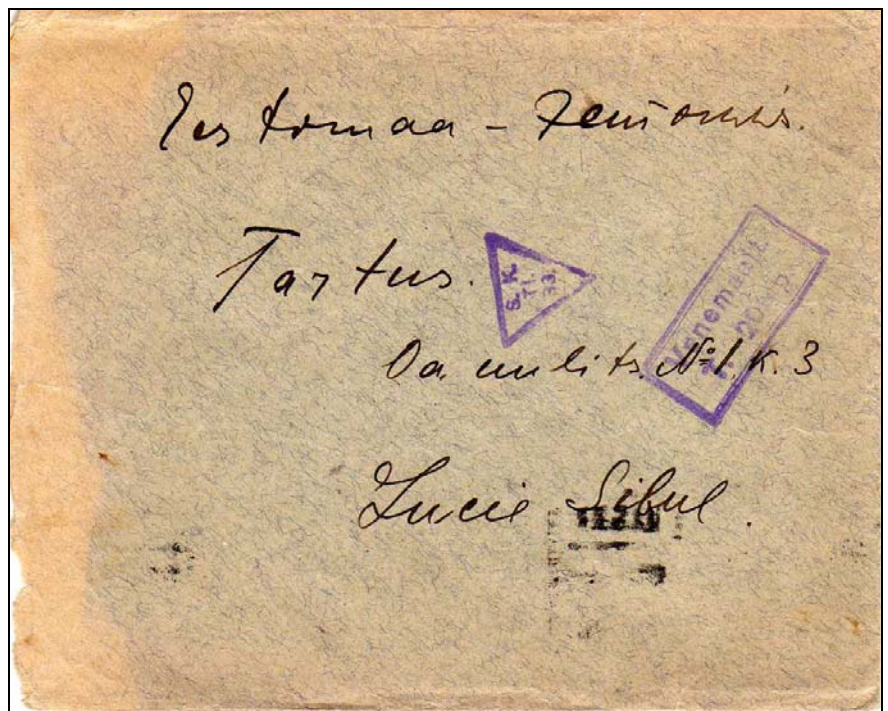
Afb. 2

In dit geval 100 penni (het cijfer "2" was handmatig verbeterd in "1" overeenkomstig het toen geldende briefkaarttarief). Letland bijvoorbeeld beportte dergelijke stukken met het dubbele tarief en anderzijds beportten landen als Duitsland en Oostenrijk zulke portvrije post in het geheel niet.

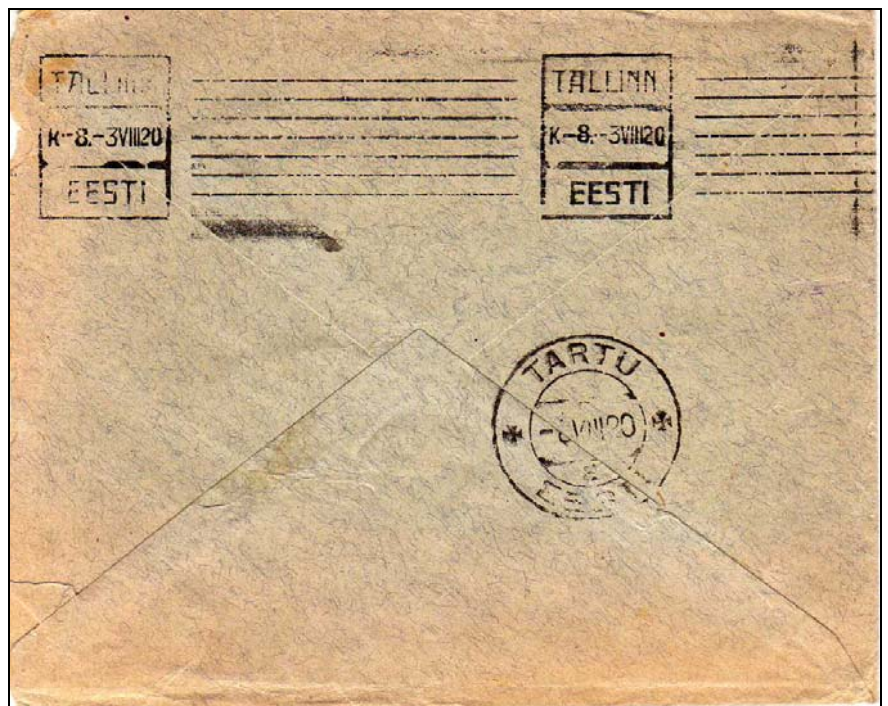
Aangetekende post werd natuurlijk niet beport als die juist was gefrankeerd, maar de bezorgtijd was net zo lang. De aangetekende briefkaart die op 14 september 1920 vanuit SELISHCHENSKIE KAZARMI in de provincie Novgorod was verzonden, kwam via PETROGRAD (17 september) op 15 oktober 1920 in TARTU aan. Al met al was de kaart een maand onderweg (afb. 2).

Er bestond echter in die periode een snellere wijze om particuliere post van Sovjet-Rusland naar Estland te versturen. Men kon de aan Estland geadresseerde brieven en briefkaarten rechtstreeks afgeven bij, of middels de Russische posterijen sturen naar, het Russische Volkscommissariaat van Buitenlandse Zaken (PCFM) in Moskou waar de Controle Commissie van Estland vanaf mei 1920 werkzaam was. Deze commissie hield zich bezig met het beoordelen van aanvragen van personen die naar Estland wensten terug te keren om Ests staatsburger te worden. De post die aan de PCFM werd overhandigd of per post verstuurd, werd door koeriers met de diplomatieke post naar Estland vervoerd. In Tallinn werd deze aan de Estse posterijen overgedragen die de poststukken vervolgens bij de geadresseerden bezorgden. Daardoor zijn er alleen stempels van de Estse posterijen aanwezig op de brieven en kaarten, maar geen Russische indien ze rechtstreeks in Moskou afgegeven waren. Om die reden kunnen we niet vaststellen hoe lang een bepaald poststuk onderweg was. Soms is het echter wel mogelijk dat te bepalen door het bericht op een briefkaart of een aanteekening op een envelop.

Daarnaast kunnen poststukken die verzonden werden vanuit plaatsen buiten Moskou het adres van de Controle Commissie in Moskou (of filialen daarvan in Petrograd en Omsk) als primair adres hebben. Op deze poststukken bevinden zich

Afb. 3a

Afb. 3b

dan dagtekeningstempels van de Russische posterijen. Over het algemeen lag de bezorgtijd van dergelijke stukken naar Estland tussen de 1 en 4 weken.

Afbeeldingen 3a en 3b tonen een gewone brief die met de diplomatieke post werd verzonden. Deze kwam op 3 augustus in TALLINN aan, werd daar

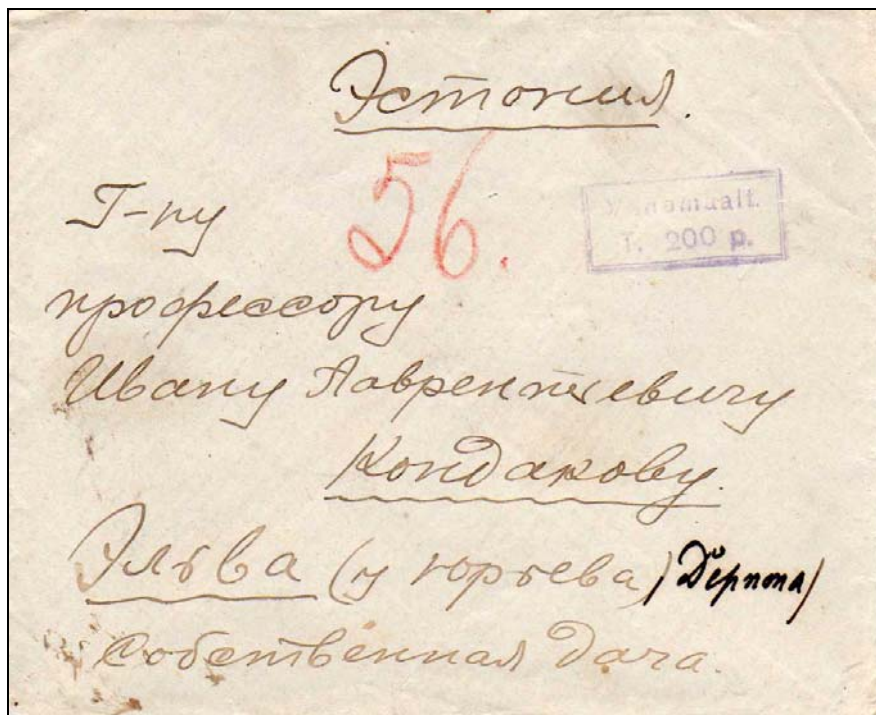
aan de Estse posterijen overhandigd en vervolgens naar TARTU doorgestuurd (helaas is de datum in het dagtekeningstempel onleesbaar). In Tallinn passeerde de brief de militaire censuur (het driehoekige S.K. stempel) en werd tevens beport met 200 penni, het gewone brieftarief. In dit geval is het onmogelijk om vast te stellen hoe lang de brief onderweg was.

Dit is echter wel mogelijk voor het poststuk getoond in de afbeeldingen 4a en 4b. Het was geadresseerd naar ELVA waar het op 10 september aankwam. Deze datum wordt bevestigd door een potloodaantekening op de achterzijde van de envelop, waar bovendien de verzenddatum van 15 augustus is opgetekend: een verschil van bijna 4 weken. Ook deze brief werd met 200 penni beport.

Afbeelding 5 [3] toont ons het vroegst bekende van dergelijke poststukken. Het werd op 28 april 1920 portvrij door de Russische post verstuurd van PETROGRAD naar Moskou en was geadresseerd aan de Controle Commissie bij de PCFA om doorgestuurd te worden naar Tallinn. De brief werd op 31 mei in TALLINN ontvangen. Daar vond zowel de censurering (S.K. Tl. 6) als de beporting plaats. Er staat nog een tweede poststempel van TALLINN op de brief met als datum 25 juni. Dit kan er op wijzen dat de brief niet bij de geadresseerde kon worden bezorgd. In zulke gevallen werd de brief bewaard of aan de afzender teruggestuurd. Dit laatste is echter niet zeer waarschijnlijk omdat het adres in Moskou doorgestreep is. Helaas ontbreekt de afbeelding van de achterzijde waardoor meer duidelijkheid niet mogelijk is.

Op grond van de akte van 9 maart 1921, opgesteld door het hoofd van het post- en telegraafkantoor in Tallinn [4], kunnen we een inschatting maken van het percentage post dat met de diplomatieke post werd vervoerd ten opzichte van de totale hoeveelheid post die in die periode vanuit Rusland naar Estland werd verstuurd. (dit en het volgende citaat uit de documenten wordt hier in vertaling uit het Ests gegeven):

“...het vervoer van het grootste deel van de brieven uit Rusland, Petrograd en Moskou inbegrepen, loopt via Moermansk en Vardö, terwijl slechts een klein deel van 400 tot 500 brieven via het Ministerie van Buitenlandse Zaken aangevoerd wordt. Tegen het einde van februari werden bijvoorbeeld 8 zakken met brieven uit Rusland via Vardö ontvangen met poststempels gedateerd in november en december; aldus waren de brieven meer dan twee maanden onderweg.

Afb. 4a

Afb. 4b

Op het hoofdpostkantoor van Tallinn is het stempel “Venemaalt T 200” op de brieven aangebracht”.

Hieruit blijkt duidelijk dat er betrekkelijk weinig particuliere brieven per diplomatieke post werden vervoerd.

We moeten echter opmerken dat post vanuit Sovjet-Rusland al eerder naar Estland kwam. Zoals H. Rikand, het Hoofd van de Estse Posterijen in zijn telegram van 9 april 1920 [5] rapporteerde:

“De post die vanuit Rusland naar Estland komt wordt aan het postkantoor

van Tallinn overhandigd om aan de geadresseerden bezorgd te worden. Daar thans nog geen officiële postverbindingen met Rusland tot stand zijn gekomen en de voornoemde poststukken min of meer op particuliere wijze zijn ontvangen, dient op grond van de geldende posttarieven door de geadresseerden slechts het binnenlandtarief van 70 penni per 15 gram betaald te worden. Het postkantoor van Tallinn brengt op de stukken een stempel aan dat aangeeft hoeveel port moet worden geïnd".

Hiertoe werd een speciaal stempel vervaardigd met aanduiding van voornoemd bedrag. Al op 21 april [6] werden instructies gegeven om gewone post (brieven, briefkaarten en drukwerk) aan te nemen voor verzending van Estland naar Rusland via de Russische handelsmissie. Bij de tariefsverhoging per 1 juli 1920 werd het bedrag per gewichtsklasse voor gewone brieven verhoogd naar 200 penni. Er werd een tweede stempel met het nieuwe bedrag vervaardigd en voor briefkaarten werd het cijfer "2" handmatig veranderd in "1". Bij de volgende verhoging van de posttarieven in januari 1921 kwam een portstempel in gebruik zonder aanduiding van het bedrag.

Tegen het einde van maart werd de postverbinding tussen Rusland en Estland sneller door het instellen van een rechtstreekse postuitwisseling tussen Rusland en Letland. Via Letland kregen ook Estland en Litouwen snellere verbindingen [7]. Zeer waarschijnlijk kwam er op dat moment een einde aan het vervoer van private brieven en kaarten per diplomatieke post. Reeds in januari 1921 werd er tussen Rusland en Estland een voorlopige overeenkomst betreffende de postverbindingen gesloten. Die werd tenslotte in april vastgesteld en in mei [8] geratificeerd. In een overeenkomst met de Russische spoorwegen werd met ingang van 26 maart personenvervoer tussen Narva en Jamburg (thans Kingisepp in Rusland) ingesteld op woensdagen en zaterdag met trein nr 501/502. Deze treinen vervoerden echter geen post. [9]. Voorgesteld werd om per 20 mei te beginnen met een rechtstreekse postuitwisseling tussen Narva en Jamburg. [10].

Afb. 5

Afb. 6a

Eind mei werd voorgeschreven dat post naar Estland en Letland, afhankelijk van de plaats van verzending, via Moskou of Petrograd moest worden verzonden [11]. Dit betekende het begin van de rechtstreekse postuitwisseling met Estland.

De brief (afb. 6a en 6b) die op 2 april 1921 vanuit VOLOKOSLAVINSKOJE in de provincie Novgorod werd verzonden, werd tien dagen later op 12 april in PETROGRAD gecensureerd

(rondstempel met de drie driehoekjes onderin). Vervolgens werd de brief doorgestuurd naar MOSKOU waar deze 3 dagen later, op 15 april, aankwam. Uiteindelijk kwam de brief op 29 april in TALLINN aan. De transitstempels tonen aan dat de brief zeer waarschijnlijk via Letland is verzonden. In vier weken, via Petrograd en Moskou, naar Tallinn is zeker geen vlotte verbinding, maar wel sneller dan voorheen.

Afb. 6b

Na mei 1921 werd post naar Estland nog sneller vervoerd. De aangetekende briefkaart (afb. 7) die op 26 juli te PETROGRAD werd gepost kwam reeds op 31 juli in TALLINN aan.

Een vergelijkbare situatie gold voor de postverbindingen met Letland. Aanvankelijk duurde het vervoer van de post, bijvoorbeeld via Noorwegen, ook lang.

De briefkaart in afbeelding 8 werd op 7 juli 1920 in TSARSKOJE SELO gepost en bereikte, via PETROGRAD (8 juli), RIGA op 14 augustus 1920. Al met al was de kaart ongeveer 5 weken onderweg. In Riga vond beporting met 80 kapeikas plaats, dat is tweemaal het Letse buitenlandtarief. Een andere briefkaart (afb. 9) werd op 17 november 1920 in MOSKOU gepost en bereikte RIGA pas op 29 december. Ditmaal werd de kaart in Riga met 155 kap. beport. (Dit lijkt een foutieve optelsom van 75 kap. en 80 kap., sinds 20 december 1921 het Letse binnenland- resp. buitenlandtarief voor briefkaarten. RWvW).

Afb. 7

De briefkaart in afbeelding 10 werd op 21 juni 1920 in RZHEV afgestempeld en drie dagen later in MOSKOU gecensureerd. Helaas ontbreken zowel het aankomststempel als het portstempel van Riga. Dit maakt het niet alleen onmogelijk om te bepalen hoe lang de kaart onderweg was, maar werpt vooral de vraag op of de kaart Riga wel bereikte.

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

Afb. 11a

Afb. 11b

Het postvervoer verliep natuurlijk sneller na het herstel van de rechtstreekse postuitwisseling met Letland in maart 1921. Zodoende kwam de op 4 juni 1921 te KHARKOV aangetekende brief op 17 juni in LEEPAJA aan: op een dag na twee weken later (afb. 11a en 11b).

De vraag rijst of er ook naar Letland vervoer van particuliere post per diplomatieke post plaatsvond. Waar Estland reeds op 2 februari 1920 een vredesverdrag met Sovjet-Rusland sloot, deed Letland dat pas een half jaar later in augustus 1920. Ook dit verdrag maakte postvervoer per diplomatieke post mogelijk

In zijn blog toont Trevor Pateman, een bekende Engelse filatelist en postzegelhandelaar [12], een afbeelding van een op 23 februari 1921 gedagtekend poststuk geadresseerd aan de Sectie Diplomatieke Koeriers van PCFA om te worden doorgestuurd naar Letland (afb.12).

Afgaande op het machinestempel van het hoofdpостkantoor van MOSKOU (op de achterzijde van de envelop) en het ovale stempel van de censuurdienst in Moskou van 5 april, werd de brief met de gewone post vervoerd. De datum van het dagtekening van RIGA is onleesbaar, maar er staat een handmatige aantekening op de envelop die aangeeft dat de brief op 25 april werd ontvangen. In Riga werd tevens een strafportstempel aangebracht. Tegen die tijd bestond er reeds een rechtstreekse postverbinding met Letland. Daarom kan, als het vervoer van particuliere post met diplomatieke koeriers al mogelijk was, deze slechts gedurende een kortere periode in de herfst en winter van 1920 op 1921 gefunctioneerd hebben. Helaas zijn voorbeelden hiervan mij tot op heden onbekend.

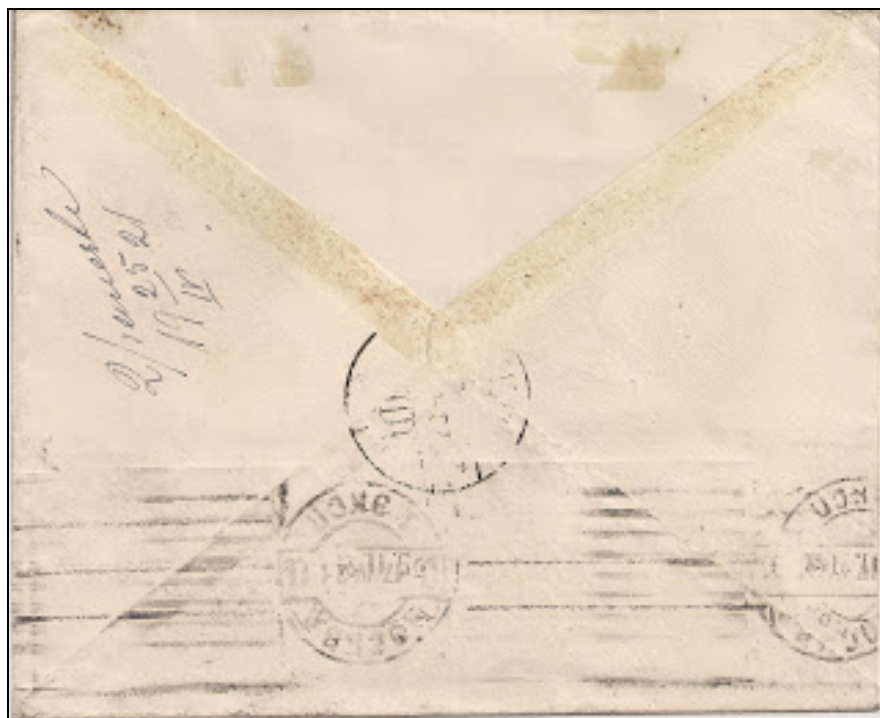
◀

Referenties

1. Бюллетень НКПИТ (Bulletin van PCPT), nr 9, 1920. (in het Russisch)
2. Л. Ратнер. Еще раз о почтовых карточках с марками 5 копеек 1917 г. и 20 копеек 1918 г. «Почтовые цельные вещи и почтовая история», nr 15, 2012, 61-68. (L. Ratner. Nogmaals over de postwaardestukken met ingedrukt zegelbeeld van 5 kopcken van 1917 en 20 kopcken van 1918. "Postwaardestukken en postgeschiedenis"). (in het Russisch)
3. H. Osi. Veel kirjadest Venemaal T. 200 p.-templiga. „Eesti Filatelist“, nr 29, 1983, 136-137. (H. Osi. Meer over de brieven met het stempel Uit Rusland T. 200 p.). (in het Ests)
4. Ests Staats Archief (ESA), Fonds 45, Inv. 4, Rij 40, Vel 21.
5. Idem. Fonds 45, Inv. 5, Rij 29, Vel 1.
6. Idem. Vellen 5 en 6.
7. Бюллетень НКПИТ (Bulletin van PCPT), nr 10-11, 1921. (in het Russisch)
8. ESA, Fonds 45, Inv. 4, Rij 40, Vellen 8, 41, 54.
9. Idem, Vel 25.
10. Idem, Vel 51.
11. Бюллетень НКПИТ (Bulletin van PCPT), nr 19-20, 1921. (in het Russisch)
12. <http://www.armeniazemstvo.com/search?updated-max=2013-07-14T04:10:00&max-results=7>

Afb. 12a

Afb. 12b

ENERZIJD EN ANDERZIJD, DE LAATSTE EN DE EERSTE. OF: OP DE RANDEN VAN PLAATS EN TIJD, DEEL 2

Ruud van Wijnen

Een jaar geleden schreef ik over de Duitse opmars in het Baltische gebied tijdens de Eerste Wereldoorlog, 1915-1917. Ik speurde in mijn collectie naar de laatste Russische brieven en kaarten die voor de bezetting werden verzonden en ik speurde naar de eerste Duitse poststukken die daarop volgden: op zoek naar de kortste tussenperiode.

Nu gaat het over de jaren 1918-1920 en kijk ik zowel naar de laatste poststukken die voor de sluiting van de Duitse postkantoren nog werden verzonden, als naar de eerste Letse post.

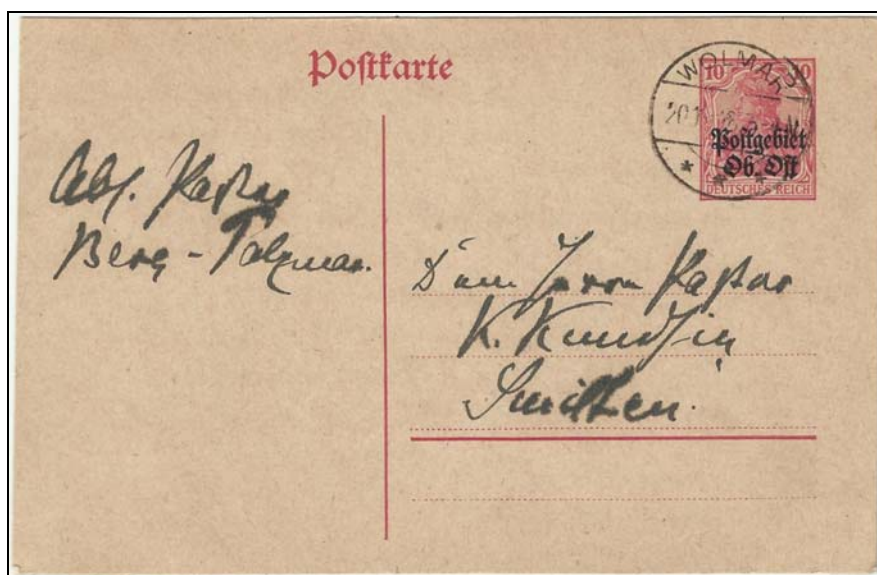
Vorig jaar was de richting zuid-noord: door Koerland en Riga naar Lijfland. Nu volg ik als het ware de terugtrekkende Duitse troepen zuidwaarts.

De beschrijving is lastiger dan op het eerste gezicht lijkt omdat "tussendoor" het overgrote deel van Letland kortere of langere tijd werd bezet door bolsjewistische troepen.

Ook nu probeer ik een beeld te schetsen van de situatie in Lijfland, Latgale, Riga en Koerland.

De Duitse bezetting van Lijfland duurde ongeveer 10 maanden: na hun opmars vanuit Riga in de tweede helft van februari 1917 moesten Duitse troepen zich op grond van de Wapenstilstand van 11 november 1918 ook terugtrekken uit de Baltische gebieden. In Rusland hadden de bolsjewisten tijdens de Oktoberrevolutie de macht gegrepen en hun troepen volgden de terugtrekkende Duitsers op de voet.

De Duitse postkantoren in de Lijflandse stadjes Wolmar, Walk en Wenden sloten hun deuren op resp. 17, 19 en 20 december 1918. Slechts een paar dagen later werden de plaatsjes door bolsjewistische troepen ingenomen. Daarmee waren de Duitse postkantoren na hun opening op 1 mei 1918 al met al ongeveer 7½ maand voor het publiek geopend geweest (afb. 1, 2a en 2b).

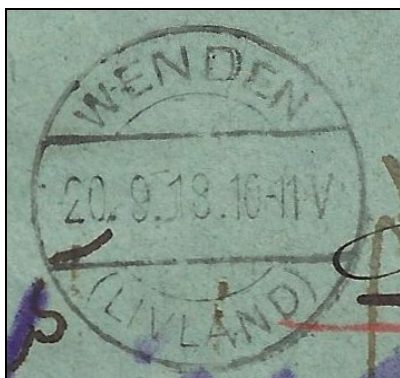
Afb. 1a

Postwaardestuk, op 20 nov. 1918 verzonden van WOLMAR naar Smiltė, vier weken voor de sluiting van het Duitse postkantoor. Opvallend is dat de briefkaart niet meer werd gecensureerd. Dat bleef achterwege op grond van een besluit van de Soldatenraad van Mitau dat op dezelfde 20ste november werd gepubliceerd in de Rigasche Zeitung.

Afb. 1b

Op 18 november 1918 werd in Riga de onafhankelijkheid van Letland uitgeroepen. Duitse troepen trokken zich via de stad terug uit Lijfland naar Koerland en verder huiswaarts in zuidelijke richting naar Oost-Pruisen. Uit het noorden en oosten trokken bolsjewistische eenheden op in de richting van Riga. Een groot dilemma werd duidelijk: van een onafhankelijk Letland zou geen sprake zijn. De geallieerden vonden dat Duitse troepen, voorlopig, wel ingezet konden worden om de opmars van de bolsjewisten tot staan te brengen.

Afb. 2a

Voorzijde van een aangetekende brief van WENDEN naar RIGA, 20-24 sept. 1918.

Omdat de brief in Riga niet door de geadresseerde werd afgehaald werd die op 20 november teruggezonden (afb. 2b).

Afb. 2b

Op 21 november was de brief terug in WENDEN. In mijn collectie is dit de laatste Duitse stempeldatum in het noorden van Lijfland.

Waarschijnlijk werd de brief bij hun vertrek door de Duitse postbeambten meegenomen. De geschreven tekst en het dagtekeningstempel van 26 aug. 1919 wijzen erop dat de brief in Dobeles (Koerland) is geweest.

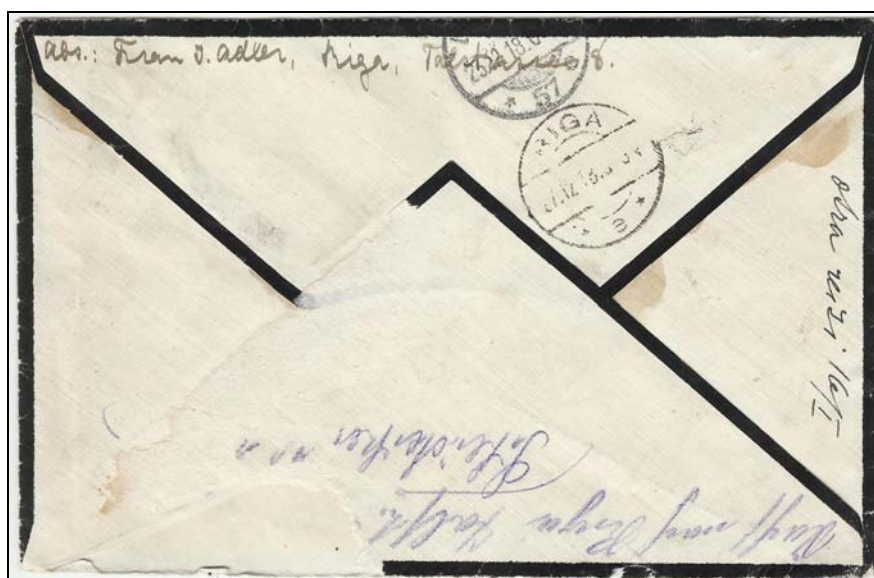
Op 28 augustus 1919 was de brief voor de tweede maal terug in Wenden, nu Cēsis. Omdat de afzender niet meer aanwezig was, belandde de brief uiteindelijk op het kantoor der rebuten in Riga.

In Riga sloot het Duitse postkantoor officieel op 26 december 1918 en werden het gebouw en de werkruimten aan de Letse post overgedragen. Of de Letse post al op de 27ste daadwerkelijk aan de slag kon is zeer de vraag (**afb. 3a en 3b**). Waarschijnlijk was dat het geval op de 28ste of 29ste december. Op 3 januari 1919 bezetten bolsjewistische eenheden Riga. Er vanuit gaande dat het Letse postkantoor op zaterdag 28 december met zijn werkzaamheden begon en dat 2 januari de laatste werkdag voor de bolsjewistische bezetting was, dan is dus sprake van een Letse periode van 5 dagen (**afb. 4a, 4b en 5**).

Afb. 3a
Aangetekende brief van RIGA naar verpleegster Alma Adler in het zustershuis Habsburger Haus in BERLIN, 19-23 december 1918.
De onbestelbare brief werd, bijna onvoorstelbaar, op 23/12 naar Riga teruggezonden.

Afb. 3b
Vier dagen later, op 27 december, werd de ontvangst in RIGA gedagtekend met het Duitse stempel. Dit is het mij laatst bekende gebruik van een Duits stempel in Riga.

Afb. 4a
Briefhoofd van een aangetekende brief van Riga naar Nürnberg in Duitsland, gedagtekend met het Letse stempel RIGA / LATWIJA, 30.12.18. In mijn verzameling de vroegste datum van de Letse post in Riga op een aantoonbaar verzonden brief.

Ook in Koerland beëindigden de meeste Duitse postkantoren op 26 december 1918 hun werkzaamheden, een enkel postkantoor een aantal dagen eerder.

De laatste datum van een Duits postkantoor in Koerland in mijn verzameling is 19 november 1918. Het betreft een postwaardestuk van 10 Pfg. dat vanuit het kleine, "oktober-postkantoor" van DAUDSEWAS werd verzonden. Daudsewas / Daudzeva ligt ten zuidoosten van Riga ten zuiden van de Daugava in Semgallen, de oostelijke uitloper van Koerland (afb. 6).

Afb. 4b

Achterzijde van dezelfde brief, gefrankeerd volgens het juiste tarief van 35 kapeikas met zeven zegels van de eerste Letse uitgave. RIGA / LATWIJA, 30.12.18 en aankomststempels NÜRNBERG 4 en 5 januari 1919. De brief werd onbestelbaar teruggezonden en bereikte Riga na de bolsjewistische bezetting op 2 juni 1919.

Afb. 5

Ontvangststempel RIGA / LATWIJA, - 3.1.19 op de achterzijde van een brief uit Mitau/Jelgava. De Letse hoofdstad werd op 3 januari ingenomen door bolsjewistische troepen, mogelijk werd er op het hoofdpstkantoor nog "gewoon" gewerkt.

In ieder geval wel de, voorlopig, laatste dag van de Letse post in Riga.

Afb. 6

Briefkaart van DAUDSEWAS (KURLAND), via Segewold / Sigulda naar Loddiger, 19 november 1918.

Op late post vanuit het kerngebied van Koerland, bv. uit Mitau of Libau, heb ik nooit zo gelet. De laatste brief die ik kan laten zien werd op 2 september uit LIBAU verzonden (**afb. 7**). Dat moet beter kunnen...

In Libau konden de, veelal Duitstalige inwoners van de stad die weinig vertrouwen hadden in de nieuwe Letse post, hun civiele post gedurende de eerste maanden van 1919 via het Duitse Veldpostkantoor 168 verzenden. Voorwaarde was dat te verzenden poststukken waren voorzien van een stempel van "De Duitse gezant bij de Letse en Estse regering". Wellicht viel de post daarmee onder de, niet gecensureerde, diplomatieke post (**afb. 8**).

Na de bezetting van Riga op 3 januari 1919 rukten de bolsjewistische troepen verder op naar het westen en trokken ze Koerland binnen. Mitau / Jelgava, de hoofdstad van Koerland, werd op 10 januari ingenomen, Ventspils aan de kust op 30 januari. Afhankelijk van het moment waarop een plaats na het vertrek van de Duitsers werd bezet door de bolsjewisten, waren er in Koerland korte of iets langere perioden waarin een Lets postkantoor functioneerde. Hoe westelijker een plaats was gelegen hoe langer die periode duurde. In Jelgava ging het om ruim twee maanden, in Ventspils om ongeveer 3½ week.

De havenstad Libau / Liepāja en directe omgeving bleven onbezet. In de havenstad droegen de Duitsers hun postkantoor op 4 januari 1919 definitief over aan de Letten (**afb. 9 en 10**).

De vroegste Letse post in Koerland, verzonden in de periode na het vertrek van de Duitsers en voor de komst van de bolsjewisten, dateert van 31 december 1918 (**afb. 11**). Ik hoor het graag als u een "laatste" heeft.

Afb. 7

Aangetekende brief van LIBAU (KURLAND) naar CÖLN, 2-4 september 1918.

Afb. 8

Brief van Libau, verzonden via DEUTSCHE FELDPPOST 168, naar Magdeburg, 12 febr. 1919.

Stempel van "Der Deutsche Gesandte b.d. lettisch. U.b.d. estnisch. Regierung". De brief werd niet gecensureerd. Gefrankeerd met een Germania-zegel van 20 Pfg. zonder opdruk.

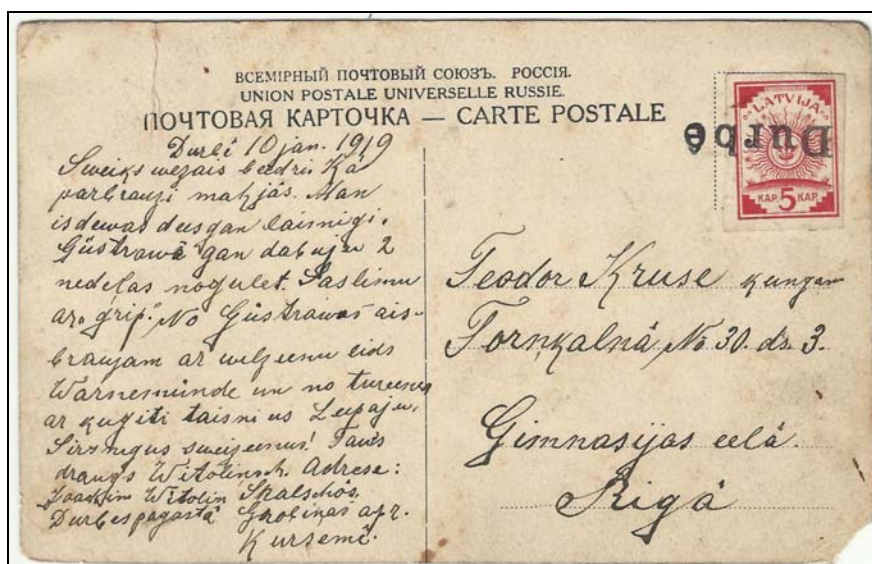
Afb. 9

Letse post: brief van LEEPAJA, (provisorisch langstempel) naar GARTZ aan de Oder.
Aankomststempel 23 januari 1919.

Afb. 10

Briefkaart van DURBE (provisorisch langstempel) naar Riga, geschreven op 10 januari 1919.
Durbe, ongeveer 20 km. ten westen van Liepāja, werd niet door de bolsjewisten bezet en er functioneerde van meet af aan een Lets postkantoor. Of de kaart de heer Kruse in Riga bereikte is zeer de vraag. Als dat al zo was moet dat na de bolsjewistische bezetting van de stad zijn geweest.

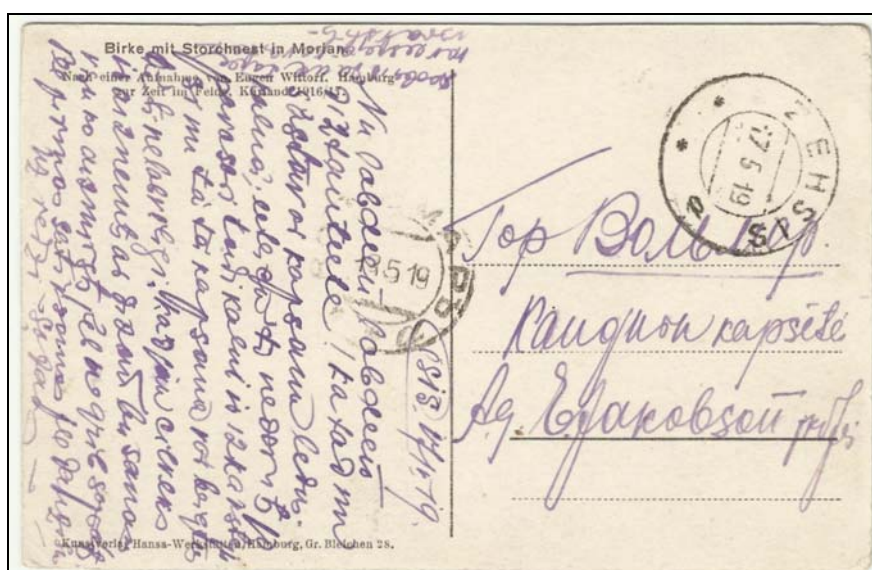
Afb. 11

Krantewikkel van de Mitauische Zeitung van JELGAWA naar het landgoed Mattkuln bij Zabeln / Sabile, 31 december 1918.
Waarschijnlijk was de wikkel al in de drukkerij voorgefrankeerd met de Duits Ob.-Ost zegel van 5 Pfg. Na de opening van het Letse postkantoor op 28 december 1918 werd daar een Lets zegel van 5 kapeikas overheen geplakt. Wellicht het mooiste op de randen van plaats en tijd.

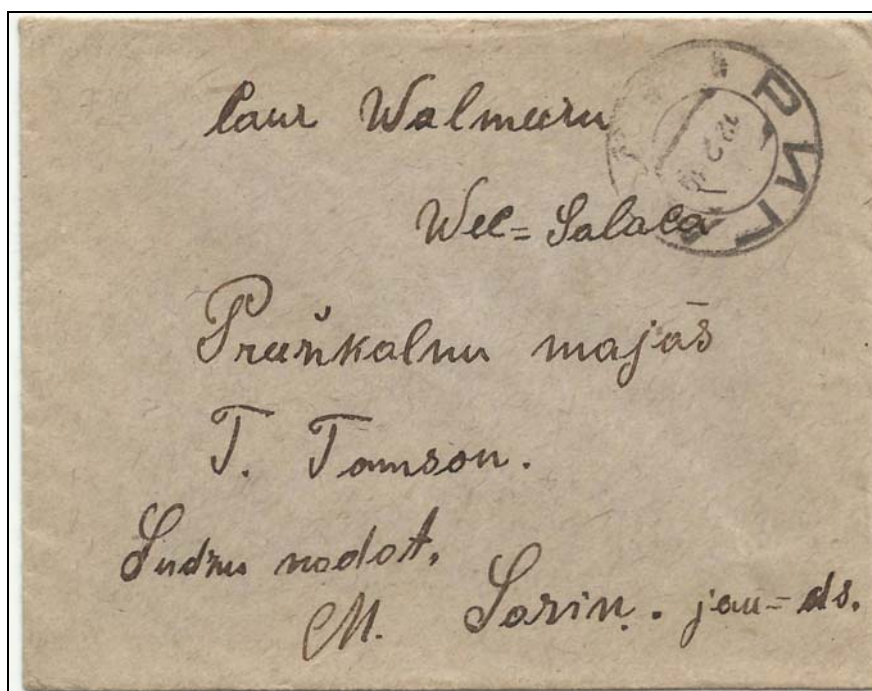

Afb. 12
Portvrije briefkaart van СМІЛЬТЕН / SMILTEN naar Riga met geschreven datum "20.I.19".

Afb. 13
Portvrije briefkaart van ZEHSIS naar ВОЛМАРЪ / Wolmar /Valmiera, 17-18 mei 1919.

Afb. 14
Portvrije brief van РИГА / RIGA, via Valmiera, naar Vecsalaca, 12 februari 1919.

De bolsjewistische bezetting

Vanaf eind november 1918 trokken vanuit Rusland bolsjewistische troepen door Latgale en Lijfland op Riga aan. Na de inname van de hoofdstad op 3 januari 1919 volgde de opmars in Koerland. Slechts een klein gebied ten westen van het riviertje de Venta, inclusief Liepāja, bleef onbezet. Van daar uit begon in maart 1919 het tegenoffensief. In januari 1920 werden de laatste bolsjewistische eenheden uit Latgale verdreven.

Daarmee verschillen de bezettingsperiodes per stad aanzienlijk. Rēzekne in Latgale was zo'n 14 maanden in bolsjewistische handen, Lijflandse steden als Cēsis, Valmiera en Smiltene ruim 5 maanden, Riga van 3 januari tot 23 mei en Ventspils aan de kust nog geen maand.

Kenmerkend voor deze periode zijn de ongefrankeerde briefkaarten en brieven; het verzenden daarvan was "om het volk te verheffen" gratis. Voor aangetekende brieven diende alleen het aantekenrecht te worden betaald.

Het vroegste poststuk in mijn collectie uit Lijfland werd op 20 januari 1919 uit Smiltene verzonden (afb. 12). Als laatste data kan ik 17 en 18 mei laten zien (afb. 13). Poststukken uit de tweede helft van 1919 uit het oosten van Letland, Latgale, moeten zeker nog te vinden zijn.

In Riga heropende het postkantoor tijdens de bolsjewistische bezetting op 15 januari 1919. Mijn vroegste brief dateert van 12 februari (afb. 14).

Nog op de laatste dag van de bolsjewistische bezetting werden er op het postkantoor aan te tekenen brieven aangeboden (afb. 15a). Deze werden, volgens een aantekening op de achterzijde, vanwege de oorlogstoestand niet meer verzonden (afb. 15b). In Koerland varieerden de bezettingsperiodes van 10 weken in Jelgava tot 2½ in Kuldīga. Als eerste en laatste data kan ik 23 januari en 7 februari tonen (afb. 16 en 17).

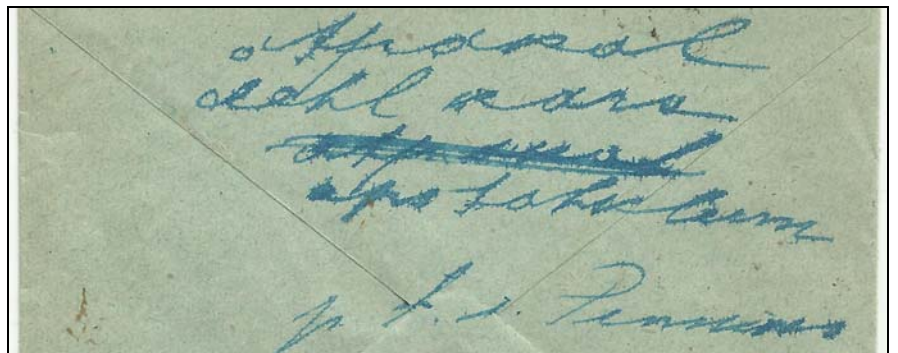
Afb. 16

Portvrije kaart van JELGAWA naar Nizjni Novgorod, 23-28 januari 1919. Lets stempel met korenaren en elandskop.

Afb. 15a

Niet meer uit RIGA verzonden aangetekende brief naar Pushkino aan de noordelijke spoorlijn, 22 mei 1919.

Afb. 15b

Aantekening op de achterzijde "Апкарал деһл кара апстакелем": "Retour vanwege de oorlogstoestand".

Afb. 17

Aangetekende brief van TALSI naar MOSKOU, 7-14 februari 1919. Gecensureerd door censor 84, onbestelbaar en teruggezonden

Letse post

In Liepāja en het gebied rondom de stad tussen de kust en de Venta-rivier, functioneerden van meet af aan na de Duitse bezetting Letse postkantoren. In de rest van Koerland en Riga waren tussen de Duitse en de bolsjewistische bezetting korte of langere tijd Letse postkantoren geopend. In Lijfland en Latgale konden de Letten hun postkantoren pas openen nadat deze gebieden waren bevrijd van de bolsjewistische troepen.

Het vroegste Letse poststuk in Koerland in mijn collectie werd op 11 maart 1919 verzonden uit Ventspils, twee weken nadat de bolsjewisten uit de stad waren verdreven (**afb. 18**). Omdat de bolsjewisten geleidelijk naar het oosten werden teruggedreven, bijvoorbeeld op 18 maart uit Mitau / Jelgava, zal het niet meevallen om Letse poststukken van vroegere datum te vinden.

Afb. 18

Aangetekende brief van WENTSPILS naar EISLEBEN, 11-18 maart 1919. Gecensureerd in Königsberg, juiste porto van 35 kapeikas.

Riga was tot 23 mei 1919 in bolsjewistische handen. Mijn vroegste Letse poststuk uit de hoofdstad dateert van 5 juni, slechts 13 dagen later (**afb. 19**). Het lijkt me dat hier de marge al behoorlijk gering is, maar wie weet?

Het centrale deel van Lijfland met stadjes als Cēsis, Valmiera en Smiltene, werd eind mei 1919 van de bolsjewisten bevrijd. Zoals eerder vermeld functioneerden in dit gebied voor de bolsjewistische bezetting geen Letse postkantoren. De Letse post zal hier meer tijd nodig gehad hebben om de postkantoren op orde te krijgen. Een fraaie aantekende brief van 4 juli 1919 is voor mij de eerste uit dit deel van Letland (**afb. 20**).

Afb. 19

Briefkaart van RIGA naar Hamburg, 5 juni 1919. In Königsberg gecensu-reerd.

De schrijver van de kaart verzoekt om toezending van een prijslijst en een verzameling postzegels in series en losse zegels ter waarde van ongeveer 15 Mark.

Afb. 20

Aangetekende brief van ZEHSIS naar VALMEERA, 4-5 juli 1919.

Provisorisch dagtekeningstempel met geschreven datum en Russisch aante-kenstrookje met geschreven "Zehsis". Vanuit Valmiera onbestelbaar terugge-zonden naar Cēsis, tenslotte naar het kantoor der rebuten in Riga.

Overzicht en speurtocht: 3 – 4 – 5 – 6

3. Duitse post 1918			
	Landsdeel of stad	Laatst bekende datum, volgens Gregoriaanse kalender, zoals in stempel	Gezocht.
3.1	Lijfland	Wolmar, 20.11.1918 Wenden, 21.11.1918	Post uit december 1918.
3.2	Riga	Riga, 27.12.1918	Bevestiging van 27.12.1918.
3.3	Koerland	Daudsewas, 19.11.1918 Libau, 02.09.1918	Post uit december 1918, m.n. uit Mitau en Libau.

4.	Letse post, 1918-1919. Voor de bolsjewistische bezetting.		
	Landsdeel of stad	Vroegst en laatst bekende datum	Gezocht.
4.1	Riga	30.12.1918 - 03.01.1919	28 en 29 december
4.2	Koerland	Jelgava, 31.12.1918	Begin 1919

5.	Bolsjewistische bezetting 1918 - 1919		
		Vroegst en laatst bekende datum	Gezocht.
5.1	Latgale		“Alles”
5.2	Lijfland	Smiltene, 20.01.1919 - Valmiera, 18.05.1919	Vroegere en latere data.
5.3	Riga	12.02.1919 - 22.05.1919	Data voor 12 februari.
5.4	Koerland	Jelgava, 23.01.1919 - Talsi, 07.02.1919	Vroegere en latere data.

6.	Letse post, 1918 – 1919.		
		Vroegst bekende datum	Gezocht
6.1	Gebied rond Liepāja	Durbe, “10.01.1919” Leepaja, midden januari 1919 Leepaja. 04.02.1919	Gestempelde post uit Liepāja in januari 1919
6.2	Koerland	Wentspils, 11.03.1919 Bauska, 24.04.1919	Andere plaatsen, maart-mei.
6.3	Riga	30.12.1918 05.06.1919	Data tussen 23 mei en 5 juni.
6.4	Lijfland	Zehsis, 04.07.1919	Cēsis en andere plaatsen, juni 1919.
6.5	Latgale	Daugavpils, 25.01.1920 Rēzekne, 22.06.1920	Data uit de eerste maanden van 1920.

Afronding.

Latgale is in de periode die ik nu beschrijf een waar “terra incognita”. De Duitsers openden er geen postkantoren en hoewel het relatief lang was bezet door de bolsjewisten kan ik u geen enkel poststuk laten zien. Natuurlijk is een op 25 januari 1920 uit Daugavpils verzonden brief een “vroeg” Letse vogel (afb. 21), maar er moet meer te vinden zijn. Daarom geldt nu thema “Latgale”: iedereen op zoek naar vroege Letse post uit het oosten van Letland.

◀

Afb. 21

Brief van ДВИНСКЪ ГОРОДЪ / Dvinsk Stad – Daugavpils naar JELGAWA, 25-29 januari 1920. Op 3 januari 1920 was een einde gekomen aan de bolsjewistische bezetting van de stad.

TERUGKOMEN OP

Jan Kaptein

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen.

Afb. 1 (80 %)

HBG 41 Petseri – een posthistorisch overzicht

In HBG 41 geeft Alexander Epstein een uitgebreid overzicht van de postgeschiedenis van Petseri. Met het vredesverdrag van Tartu (2 februari 1920) ging Petseri deel uitmaken van Estland. Na de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog werd Petseri administratief ingedeeld bij de Russische Federatie en kreeg de oude naam **ПЕЧОРЫ [PECHORY]**. En zo is het gebleven.

Het Russische postwaardestuk (**afb. 1**) – uitgegeven 23.01.2008- laat het klooster van **ПЕЧОРЫ [PECHORY]** zien.

Ook op veel Ansichtkaarten uit de Estse periode (**afb. 2**) is het klooster afgebeeld.

Afb. 2a (83 %)

Ansichtkaart, verzonden 31 III 34 vanuit Petseri naar Tallinn.

Afb. 2b (100 %)

Het Estse stempel van Petseri. In het handboek EESTI worden 10 verschillende dubbelrings-stempels vermeld uit de Estse periode (en 5 provisorische stempels).

Joop van Heeswijk
Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie April 2014 ; Nr. 100

Een extra dik jubileumnummer met nog een supplement.
 Het eerste artikel opent met een 'actueel' onderwerp: veldpost uit de Krimoorlog 1853-1856, geschreven door Wladimir Tjukow.
 Thomas Berger en Alexander Epstein publiceren een tweede deel van de regionale postgeschiedenis van Oekraïne (1917-1921). Ook in 1919 werd er strijd geleverd in dit gebied: het Rode Leger veroverde Oekraïne. Maar "Die sowjetische Herrschaft war nicht sehr stabil; es gab Aufstände anarchistischer und nationalistischer Elemente."

Thomas Berger schrijft opnieuw over aantekenen: van en naar Rusland in de periode 1843 – 1875. In de artikelenreeks over aantekenen in speciale postkantoren (tot 1917) schrijft Thomas Berger een vierde deel: hulppostpunten. Uit het Baltische gebied laat hij onder andere een mooie brief zien uit Юрьевъ [Yurew], het Estse Tartu (afb. 1).

Afb. 1b

Afb. 1c

De brief is aangetekend in het hulppostagentschap in het handelshuis

Afb. 1a

W. Latsch. In het stempel en het aantekensstrookje staat vermeld **В.ЛАТЧЪ** [V. LATCH] (afb. 1b en 1c).

Hans-Werner Reinboth gaat verder met zijn artikelenreeks over de postwaardestukken – enveloppen met afbeelding – van de Sovjet-Unie. Deze keer gaat het om de luchtpostpostwaardestukken met het waarde-stempel 6 kopeken van de 10^e serie permanente zegels 1961-1967.

Het artikel over het perforaties (perfin) uit de tsarentijd is geschreven door Dick Scheper, deskundige op dit gebied. Aan de orde komen private en officiële perfin, met ook voorbeelden uit het Baltische gebied.

Zo liet het bedrijf R. Skreiner uit Riga zegels voorzien van het perfin R.S. De bedoeling was om ongeoorloofd gebruik van zijn zegels te voorkomen.

Officiële perfin werden gebruikt om hergebruik van zegels te voorkomen. Dit gebeurde achteraf in het postkantoor van ontvangst. Je zie dus zegels met b.v. het stempel van Riga en het perfin van Moskou (HBG 47, p. 57).

De bijdrage van Manfred Nolte is het 9^e deel in de artikelenreeks over de veldpostsorteerpunten van de Sovjet-veldpost tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het supplement is gewijd aan stempels uit het gebied van de Wolga-Duitsers (1862-1945). Michail Lapuschkin geeft een inleiding en laat stukken zien. Daarna volgt een catalogus van de stempels en aantekensstrookjes. Het supplement besluit met illustraties van stukken bij de catalogus en een literatuurlijst.

Jan Kaptein

Philatelia Baltica, blad van de Forschungsgemeinschaft Lettland, nummer 137

In aflevering nr 137 wordt door Wolfgang Watzke uitgebreid ingegaan op de situatie van de drie Baltische filatelistische verenigingen in Duitsland, en de mogelijkheden tot intensieve(re) samenwerking en evt. fusie tussen de drie gemeenschappen. Vervolgens de brief van het afscheid van Harry von Hofmann op leeftijdsgronden. Hierna volgen enkele korte artikelen, o.a. een briefkaart buitenland met Piemaksatstempel; strafport op briefkaart; nieuwe eerste versie van frankeerstempel; Duitse dienstpost Ostland; inning radio- en televisiegeld door de post. Hierna volgt het overzicht van de nieuwe uitgiften en bijzondere stempels. Dan enige gevarieerde stukjes en tot slot de gebruikelijke vraag- en antwoordbrievenbus welke altijd weer iets lezenswaardigs oplevert. Kortom, lezen nu het nog kan.

Joop van Heeswijk

Rossica Fall, No. 163

Afb. 2

Wat een mooi blad! Ik doe een greep. De emir van Boechara prijkt in kleur op de omslag, een echte heerser,

wijdbeens, prachtige blauwe kaftan (afb. 2). Ook voor verzamelaars van de Baltische gebieden staat er deze keer nieuws in. Igor Myaskovsky is namelijk in archieven veel nieuw materiaal tegengekomen over de postzegels van Avalov-Bermond. Hij kan de hele geschiedenis van het bestellen, leveren, verdwijnen en vervalsen van deze zegels met smakelijke details uit de doeken doen. De zegels zijn zoals bekend niet gebruikt, zijn niet in Letland geweest. Er zijn trouwens ook fiscale zegels besteld. Uitgebreide beschrijving van de zegels en bijbehorende illustraties. Enigszins verwarrend is het wel, maar wie echt wil, kan ze nu keurig determineren. Je hoeft het niet te verzamelen, alleen het lezen is al leuk.

Geïnteresseerd in de beginperiode van de Russische post in het emiraat van Boechara? Howard Weinert beschrijft die uitgebreid. Enkele poststukken verrasten mij, ze laten zien welke onverwachte handelsrelaties er bestonden. Nikolaj Sorokin vertelt hoe in Azerbajdzjan in 1992 radiozegels gebruikt werden als postzegels. Ik heb er iets van liggen, dus even opzoeken en vergelijken. Moderne vervalsingen (ten na-de van de post) van Rusland uit de roerige jaren '90 passeren de revue, deze keer de 5000 roebel met afbeelding van het Bolsjoj Theater. De tanding is ruw, de details zijn minder scherp zoals ook bij andere vervalsingen.

Vladimir Berdichevskiy vertelt over de Russische post van de marine na het verdwijnen van het tsarenbewind in 1917. De schepen kregen meermaals andere namen, adelaars zijn aangepast in stempels. Mooie foto's van oude oorlogsschepen laten zien waar het eigenlijk allemaal over gaat. Nog iets voor de Balticumverzamelaars! Howard Weinert vertaalde de Tijdelijke Postreglementen van het Russische Rijk. Deze tijdelijke regels van 1871 zijn maar liefst 38 jaar van kracht gebleven. Typen postzendingen worden beschreven en welke handelingen er aan verbonden waren, wat wel of niet mocht van de kant van de afzender, wat de staat allemaal weer wel mocht doen. Eigenlijk aardige lectuur.

Artikelen over fiscale zegels, plaatfouten op de 40 kopeken Staatswapen

USSR, drukwerkomslagen en briefkaarten uit de tsarentijd vullen de rest van het tijdschrift.

Olav Petri

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungsgemeinschaft Litauen im BDPH e.V. Juni 2014, Nr. 41

In het vorige nummer werd uitgebreid aandacht besteed aan de Sovjetdagtekeningstempels van Klaipėda. Dezelfde auteurs, René Pineau, Hans-Christoph von Lindeiner en Ričardas Vainora, geven in deze aflevering een overzicht van de machinestempels van Klaipėda. Vytautas Doniele laat post zien uit 1939: Klaipėda heet weer Memel.

Bernard Fels geeft een overzicht van de nieuwe uitgaven op FDC (2e helft 2013), de gelegenheidsstempels 2013 en poststukken met Kerstmis 2013. Litouwen gaat vanaf 1 januari 2015 ook de Euro gebruiken en zal dan dus zegels in euro-waarden uit gaan geven. Op 12 juli 2014 verscheen al de eerste zegel met een dubbele waarde-aanduiding (LTL en Euro). Bernard Fels laat de zegel gebruiken op een brief zien.

Post uit neutrale landen – ook Litouwen – was begin 1940-1941 veel langer onderweg dan in vreedetijd. Michael Wieneke laat dit zien met aangetekende en luchtpostbrieven.

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungsgemeinschaft Litauen im BDPH e.V. Dezember 2014, Nr. 42

Vytautas Doniela laat poststukken zien uit Palanga: o.a. een brief met punt-stempel (rechthoekig, nr. 240). Palanga ligt na de Eerste Wereldoorlog in Letland, maar in 1921 wordt de plaats Litouws. Omdat de status van Memel nog onduidelijk was, wilde Litouwen met Palanga een toegang tot zee hebben. In HBG 49 wordt de vaststelling van de grens – onder leiding van James Young Simpson – uitgebreid beschreven.

Het artikel van Olav Petri over Grinius is nu ook in het Duits te lezen.

Bernhard Fels publiceert een aantal stukken over het Litouwen vanaf 1991: een vals stempel van het postkantoor Prienai I, twee versies van het Taxe perçue-stempel, nieuw uitgegeven zegels en FDC's, gelegenheidsstempels.

Martin Bechstedt geeft een voorproefje van het nieuwe stempelboek in wording: de cyrillische stempels 1940-1941. Dat belooft veel!

Jan Kaptein

Eesti Post, mededelingenblad Post van de ArGe Estland im BDPH e.V. nr 58/2014

In aflevering nr 58 meest een aantal kortere artikelen. Thomas Løbbering gaat uitgebreid in op de toekomst van de drie Baltische filatelistische verenigingen in Duitsland en betreft in zijn overwegingen ook onze vereniging HBG. Na een kort artikel van Peter Feustel een nagelaten artikel van de onlangs overleden Jaan Otsason over Ests-Duitse tweetaligheid tijdens de Duitse bezetting in WO-2. Michael Wieneke geeft een overzicht van de ijsvlucht van 15 mrt 1920 (met uitgebreide tabel). Verderop van zijn hand twee korte stukjes. Vervolgens een artikel van Ludwig Biewer over de Duitse ambassade van 1918 tot 1940 (niet zozeer filatelistisch maar historisch wel boeiend). De min of meer gedwongen emigratie van de Duits-Balten komt regelmatig terug, ook in deze aflevering. Peter Feustel over post van Württemberg en Beieren naar een hoogleraar aan de Universiteit van Dorpat (Tartu). Mevr. Feustel schrijft over de auteur Friedebert Tuglas. Hierna een uitgebreid In Memoriam Jaan Otsason.

Vervolgens de gebruikelijke overzichten van recente uitgiften door Osip Benenson en bijzondere stempels door Nils Ehrich. Verder het nieuwe verenigingsstatuut en enkele korte mededelingen. Tot slot de gebruikelijke literatuurlijst. Ook deze 58e aflevering van Eesti Post is weer de moeite waard.

Joop van Heeswijk.

Eesti Post, mededelingenblad Post van de ArGe Estland im BDPH e.V. nr 59/2014

In aflevering nr 59 een aantal kortere artikelen. Thomas Løbbering beschrijft een nieuwe vondst bij de lokale uitgifte Elva 1941 (opdruk Eesti Post op Sovjetzegels) met vele illustraties. Verderop schrijft hij uitgebreid over de landspost Dorpat 1918 (Postgebiet Ob. Ost).

Michael Wieneke schrijft over de (il)legaliteit van Prell-bestanden. Peter Feustel geeft aanvullende informatie bij onbestelbare post in Estland 1942 en schrijft verderop over exotische inkomende en uitgaande post naar en van Estland.

Thomas Løbbering vervolgt zijn verhaal over de Deutsche Treuhandverwaltung in Estland 1931-1941(1944). Erika Feustel verhaalt over de belevenissen van barones Lulla von Behr en de revolutie in Mitau (Jelgava). Peter Feustel besteedt aandacht aan het afscheid van Harry von Hofmann. Osip Benenson geeft een overzicht van de nieuwe uitgiften terwijl Karl Lukas een overzicht geeft van de nieuwe tarieven per 1 sept. 2014. Het uitgebreide HBG-artikel van Olav Petri over Estland en de onderzeeboot Lembit is nu ook in Eesti Post opgenomen met wat aanvullende illustraties.

Tot slot volgen verenigingsberichten. Hierbij wordt o.a. ook ingegaan op de te volgen procedure bij het samengaan van de Baltische filatelistische verenigingen. Als toetje een reisverslag door Erika Feustel en een literatuurlijst. Ook deze 59e aflevering van Eesti Post is weer de moeite waard.

Joop van Heeswijk

Boekbespreking

In oktober van het afgelopen jaar 2014 verscheen onder redactie van Andro Valm e.a. een uitgebreide catalogus van de (plaat)fouten van de Estse postzegels en postwaardestukken verschenen sinds 1991.

De titel is: Eesti Postmargierimite ja Trükivigade Kataloog 1991-2014 / Catalogue of Estonian Stamp Errors and Varieties; Tallinn-Taru-Elva 2014 (ISBN 978-9949-33-948-8).

Het is een zeer uitvoerig geheel met zeer vele duidelijke illustraties. Weliswaar is de begeleidende tekst geheel in het Ests, doch aan het einde van het boek is een toelichting voor de Engels(talige) gebruiker met verklaring van de gebruikte schema's. Daar het tekstuele zich vooral beperkt tot enkele filatelistisch-technische termen bij de afbeeldingen is de catalogus voor een ieder goed bruikbaar. Voor sommigen van ons zal het misschien vooral voor muggeziften en miereneukers bedoeld lijken maar voor vele verzamelaars (die wat dieper kijken, niet in maar door het glas uiteraard) van het moderne Estland is deze

catalogus een waardevolle aanwinst. Er wordt ook uitgebreid ingegaan op proefdrukken, voorontwerpen, postwaardestukken. Aan het einde wordt ook aandacht besteed aan de ontwerpers Vello Kallas, Lembit Lõhmus en Henno Arrak. Tot slot nog een overzicht van de Tartu-stroken.

Bijna geheel aan het eind volgt nog een overzicht van alle postzegel- en postwaardeuitgiften. Kortom, het is een aanbevelenswaardig werk.

Joop van Heeswijk